

Socialdemocratism sau poporanism ?

IV

Problema națională și socialdemocratismul.—Antisemitismul.

Marele Intemeietor al filozofiei pozitivistice din Franța, care avea un cult pentru *omnire*, pentru „umanitate“, și care în opera lui fundamentală „Cours de philosophie positive“ nu urmărește de cit de a stabili legile generale ale *progresului omenesc*, spre a servi de bază pozitivă *civilizațiunii omenesti*, accentuează totuși, că această „humanité“ nu există decit ca o familie de *națiuni distincte*, fie-care cu *geniul ei național propriu*, și că progresul general omenesc, civilizațiunea omenirii nu poate fi decit ca rezultat al colaborării spontanee între toate națiunile, după însușirile lor specifice, după geniul lor propriu.

Astfel, marea lui operă Auguste Comte o încheie cu următoarele cuvinte :

„Această elaborațiune pozitivă (a spiritului modern de progres, a «spiritului pozitiv»), dominată de acelaș principiu fundamental, va duce prin urmare omnirea sigur la un regim universal, cel mai conform naturii sale, în care toate atributele noastre caracteristice vor găsi în mod normal în același timp cea mai perfectă consolidare respectivă, cea mai complectă armonie reciprocă și cel mai liber avânt comun. Imediat destinația totalității (à l'ensemble) Apusului european, cele cinci elemente esențiale ale acestei nobile elite a speciei noastre îi vor aduce fie-care *indispensabilu* participare continuă a *geniunii său propriu*, anunțînd astfel, chiar prin acest concurs, combinațiunea lor înfină ulterioară. Sub o salutară preponderență, deopotrivă filozofică și politică, asigurată spiritului francez prin împrejurările stării actuale de tranziție, spiritul englez va înprima cu putere predilecția sa caracteristică pentru realitate și utilitate, spiritul german îi va aplica aptitudinea sa frească pentru generalizările sistematice, spiritul italian va face să pătrundă în măsură necesară admirabilu-i spontaneitate estetică, în

„sfârșit spiritul spaniol va introduce naturalul său sentiment îndoit de demnitate personală și de fraternitate universală“...¹⁾

Este indiferent, dacă această caracteristică, fatal prea sumară, coresponde în toate realitățile, o indiferent de asemenea dacă enumerarea făcută de A. Comte o completează, — dar nu se poate mai bine caracteriza, de un om atât de străin de ori-ce năzuință șovinistă ca genialul creator al filozofiei pozitive, progresul universal omenesc, ca un rezultat necesar al colaborării între caracterele naționale specifice, cari tocmai prin diversitatea și varietatea lor apar ca o condițiune *indispensabilă* pentru progresul general.

Dacă „omenirea“ se prezintă astfel numai ea o noțiune abstractă ce nu are ființă reală decit în diversitatea de națiuni concrete, fie-care cu genul ei propriu, pentru A. Comte, ca și pentru știința modernă, n'au atita însemnătate în aceste distincțiuni caracterele *antropologice*, ci mai ales *culturale*, adică pentru el naționalitatea nu reprezintă atât o categorie antropologică ci o categorie culturală, și națiunile nu se deosebesc atât prin tipul lor antropologic, prin forma craniului, culoarea ochilor sau a părului, etc. — cit prin *tipul cultural* determinat.

Din aceste motive, A. Comte pretutindeni sub denumire de Anglia, cuprinde depildă nu numai (afară de Englejii propriu ziși) pe Scoțieni și Irlandezi, ci și pe Americanii Statelor Unite, iar sub denumirea de Germania, nu numai (pe lângă totalitatea grupului etnic nemțesc) Olanda, Dania, țările scandinave, ci chiar și *Polonia*, etc. ²⁾

Cu toate acestea, pentru nici o grupare etnică nu e cu puțință un rol activ în progresul omenesc, o contribuire la tezaurul civilizațiunii omenesci, decit dacă ea se constituie ca *națiune*, dezvoltându-și însușirile spiritului său propriu, genul său național; alt-fel, ea rămâne condamnată la sterilitate, la o imitațiune de „forme goale“ fără reală viață intelectuală, fără putere creatoare.

Am spus că ideile lui A. Comte, în această privință, se confirmă de cercetările antropologilor moderni.

„Dacă rasele omenirii, — spune depildă P. Topinard (care de altfel acordă încă multă însemnătate caracterelor antropologice) — dacă rasele ar fi curate, ne-ar fi îndeajuns să însușim deosebirile și asemănările lor, ținând seamă de variațiunile individuale și deviațiunile patologice, și să ajungem la cea mai naturală clasificare a lor. Dar aici ne aflăm pe un teren cu totul altul: aici lipsește unitatea: rasele se desbinau, se împărășiau, se amestecau, se încrucișau în diferite proporțiuni, și în toate direcțiunile, în curs de mii de veacuri; cele mai multe și-au pierdut limba, pentru a-și însuși limba cuceritorilor, apoi au lăsat-o și pe aceasta spre a-și însuși o a treia, cite o dată, și

1) A. Comte, — „Cours de philosophie positive“ vol. VI p. 336—337. (ed. 5-a. 1894).

2) cf. A. Comte, op. cit., vol. VI, p. 26 urm.

„a patra; masele principale au dispărut, și acum nu mai avem
„a face cu rase, ci cu *popoare*“...

Și în altă parte:

„Altă dată, când apele și pădurile izolau mai mult diferitele
„grupări omenești, caracterele distincte se întăreau într'o rasă,
„conturele ei se fixau. Dar acum, după ce migrațiunile au luat
„dimensiunile cele mai întinse, caracterele se amestecă. Incruci-
„șarea apare ca un agent principal pentru amestecul raselor, pre-
„cum ereditatea și împrejurările externe sînt agenții principali
„ai separațiunii lor. Diversitatea și varietatea din trecut, prin
„incrușișări se transformă în unitatea neamului“..¹⁾

În baza acestor fapte, un antropolog însemnat ca A. Hovelacque tăgăduște chiar ori-ce valoare reală a clasificărilor antropologice:

„La urma urmelor.—spune el,—clasificățiunile *nu au existență reală* și nu corespund unor categorii exacte; desigur, e foarte comod să vorbești despre rasele albe, galbene, sau negre, sau brahicefalice și dolihocefalice, etc.: sînt rase cari au unele sau altele din aceste caractere. Însă încercarea de a sistematiza totalitatea caracterelor apare ca o himeră și un joc de copii“....²⁾

Ast-fel, în ultimele decenii se numărau mai multe duzini de „sisteme antropologice“, în cari numărul subdiviziunilor „fundamentale“ ale speței omenești variază de la 2 până la 63, și chiar mai multe!

Să urmărim numai elementele cari, din timpul Romanilor, au contribuit la formarea actualului popor italian. Romanii primitivi s'au amestecat întâiu cu atîtea populațiuni cucerite din peninsula Italică, din cari unele foarte deosebite, ca misterioșii Etrusci din Nord, și mai misterioșii Iapygi din Sud, în cari Mommsen vedea rasa autohtonă a Italiei³⁾; apoi Grecii antici din Sud și Celții din Nord (Galia Cisalpină), cari, începînd cu vr'o patru veacuri înainte de Crist, pătrund tot mai mult spre sud, pînă ce se *italizează* cu totul; pe urmă, atîtea straticări de sclavi din toate provinciile cucerite, din toate rasele lumii romane, cari sub Imperiu au ajuns să formeze în Italia o masă de 14 milioane, față de vr'o 6 milioane de cetățeni liberi,⁴⁾; apoi vin năvălirile barbarilor, în atîtea valuri; Vandalași și Burgunzii; Wisigoții și Ostrogoții; Longobarzii; Arabii; Normanzii; Spaniolii: toate neamurile nu numai din Europa, ci și din Africa de Nord și din Asia au lăsat aici semne mai mult sau puțin adînci...

Și din această amalgamă inextricabilă de rase ce *tip cultural* puternic și caracteristic a rezultat!

1) Paul Topinard, — „L'Anthropologie“ (1884, ed. a 4-a), p. 456—457 și 390.

2) A. Hovelacque, — „Races actuelles“ în Dictionnaire des Sciences anthropologiques, p. 949.

3) Th. Mommsen, — „Histoire romaine“ (ed. 1882), vol. I, p. 11 urm.

4) cf. Op. cit., vol. VII (ed. 1865), p. 263 urm. și la cuvîntul — „Unfreiheit“, în *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, vol. VI, p. 331.

Sau să comparați, din punctul de vedere al originilor etnice, pe Engleji și Franceji: o bază celtică, o fază de stăpânire romană, o năvălire a triburilor teutonice, o infuziune normandă... Aceleași elemente etnice constitutive (și se deosebesc mult în această privință și Spaniolii ?), dar la ce *tipuri culturale* radical deosebite au dat naștere ele ?

De asemenea ce enormă deosebire, ca tip cultural, găsim între Români și Bulgari !

Toluși, într'un caz și altul, putem spune că avem a face cu aproape acelaș complex de elemente primitive etnice: pe rădăcina dacă sau tracă, o populațiune romanică slavizată sau o populațiune slavă romanizată...

Dacă la Bulgari se poate vorbi de infuziunea singelui mongol al neamului ce le-a dat numele, apoi Cumanii, și atâtea alte valori mongole ce au trecut prin șesurile noastre, n'au lăsat urme și în sângele românesc, cum ne-au transmis atâtea elemente în limba noastră, după cum rezultă din lucrările d-lui A. Philippide ?

Milenii întregi în valea Dunării, pe țărmul stîng, ca și pe cel drept, vedem clocotind și mistuindu-se, rind pe rind, nenumăratele neamuri, pe cari le atrăgeau bogățiile acumulate de două mari civilizațiuni; și nici unul din aceste neamuri n'au putut răzbate peste Dunăre de cît prin șesurile noastre; și din sfărîmăturile lor s'au putut luehea două popoare atît de puțin asemănătoare !...

În aceste condițiuni e vădit absurd să vorbim despre deosebiri de rasă, din punctul de vedere antropologic, cel puțin în Europa.

Dar dacă nu avem înaintea noastră *rase*, cum spune P. Topinard, ci numai *popoara*,—și dacă această idee de națiune, de popor nu este o noțiune antropologică sau, dacă voiți, zoologică, ci o noțiune *culturală* și *istorică*,—cu atîta mai multă vigoare reese caracterul vieții naționale ca o condițiune indispensabilă pentru viața sufletească a omului, pentru bogăția și variația ei, pentru puterea ei creatoare,—într'un cuvînt pentru toată dezvoltarea sufletului omenesc.

În adevăr, psihologia modernă nu mai suferă concepția *atomistică*, de altă dată, a vieții psihice, după care procesul psihic, toată viața sufletească, este un proces ce se desfășoară în sfera psihică a unui individ izolat.

Pentru ca să poată spune „eu”, omul a trebuit întăiu să spună „noi”,—zice W. Wundt ¹⁾.

Viața sufletească este produsul unei *conviețuiri*, unui contact intim între mai multe organizațiuni psihice, ea nu s'ar fi putut naște și dezvolta într'un individ izolat.

De aici rezultă, că și tot *cuprînsul* vieții sufletești este rezultatul acestei conviețuiri, acestui *contact* psihic.

1) Vezi mai pe larg în C. Stere, — „Evoluția individualității”, p. 82 unde se înmurește, după Wundt, baza socială a dezvoltării sufletești.

Dar conviețuirea, *contactul psihic*, fiind limitate, după împrejurările de timp și de loc, la grupări omenеști mai mici sau mai mari, începînd cu gîțile sau triburile primitive,—aici este izvorul formațiunilor naționale cari apar ca ființi colective, ca individualități, sau dacă voiți, ca persoane morale de ordine superioară, caracterizate prin comunitatea vieții sufletești, mai mult sau mai puțin intensă și intimă.

Primul produs al acestei vieți comune sufletești este *limba națională*. Limba unui popor nu este un număr de sunete sau de semne convenționale, ca cele întrebuințate în telegrafe, de cari un grup de oameni s'ar fi înțeles să se folosească pentru a desemna anume lucruri sau reprezentațiuni; un cuvînt al limbii sale nu este pentru un neam ca o etichetă ce servește pentru a desemna cuprinsul saltarelor dint'o spițerie,—ci precum stările sufletești se formează, se dezvoltă și se combină, după anumе legi, prin viața sufletească comună,—tot așa, odată și paralel cu ele, *fie-care* cuvînt din limba națională e *chinuit*, e *trăit de neamul întreg*, în viața lui sufletească comună de veacuri și milenii.

Ast-fel *fie-care* cuvînt al limbii naționale evocă la toți fiii unui neam un convoiu întreg de simțiri și reprezentațiuni, cu toate nuanțele, vibrațiunile, în cari răsună bucuriile și durerile vieții sufletești comune a atitor șiruri de generațiuni ce s'au știus înainte de ei; *în fie-care* cuvînt se rezumă *toată istoria* neamului, așa cum ea a fost simțită și trăită *împreună*; acest cuvînt, care astăzi e legat de o idee sau reprezentațiune, s'a născut în întunericul vremurilor odată cu zămislirea acestei idei însuși sau a reprezentațiunii în sufletul comun, a crescut și s'a dezvoltat împreună cu ele, a crescut și s'a dezvoltat *împreună cu tot neamul*.

De aceea limba apare ca cea mai puternică legătură socială, de aceea un cuvînt e *înțeles și simțit* de tot poporul, fiindcă pune în mișcare toată firea lui morală.

De aceea nici nu se poate traduce într'o limbă străină *tot* ce e cuprins într'un cuvînt pentru popor: cuvîntul străin va părea mai șters în colorit, mai sărac în cuprins,—el nu este *asa* înțeles, nu este *asa* simțit, nu evocă *tot* ce vibrează în celalalt.

Puteți traduce în vr'o limbă din lume: „mioră, miorită“?

„Ma brebis, ma petite brebis“,—parcă-i dintr'un cîntec pentru copii, sau evocă statuetele de porțelan ale unor „berjere“, stil „rococo“, alături de un mielușel alb, legat la git cu o cordeluță roză sau albastră..

«Mein Schaf, Shafflein»?—E de un sentimentalism dulceag al unei Gretchen de mahala...

Iar pentru «lae, bucălae» în zadar veți stoarce zece mii de dicționare.

Pentru ce?

Pentru că în aceste cuvinte ne vorbește sufletul unui popor, gonit de năvălirile vrăjmașe în văile ascunse ale Carpaților, silit să rupă cu tot trecutul lui și să ducă viața de păstor în-

conjurat veacuri îndelungate de noaptea groaznicii singurătăți sufletești; în aceste cuvinte răsună toată jalea, toată durerea acestei rupturi, toată nostalgia vieții de altă dată, toată melancolia, toată tragedia unui neam izolat, în mijlocul munților săi, de tot restul omenirii, — veacuri, milenii, în cari valorile dușmane se isbeau de stîncile Carpaților, neîngăduindu-i nici un contact cu semenii săi din lumea cea largă (aceste veacuri nici nu ne-au lăsat alte arme documentare, decît viersul cîntecelor lor).

În aceste condițiuni, de viață solitară pe sinul naturii mărețe. În mijlocul munților, ce-l apărau de loviturile din afară și-i străjuiau comorile sufletești («*preoți* — munții mari») !, pentru ei oia n'a mai fost un animal banal și folositor al gospodăriei așezate țărănești a Neamțului, ci un *suflet* înrudit, un tovarăș intim în întinericul singurătății lui sufletești:

«Mioriță lae,

«Lae buclăe ..

«Mioriță, mioară»...

De aceia accentul tragic, pentru noi, al acestor cuvinte nu poate fi redat nici într'o limbă; — „la brebis“, „Schaf“. — nu e pentru noi decît un sunet ce e legat de noțiunea abstractă a unei anumite spețe animale.

Ca și creațiunea limbii, viața sufletească comană crează, dă naștere unor anumite însușiri morale și intelectuale dă un anumit caracter geniului național, formează o *individualitate* națională, care se manifestează, mai întăiu, în cîntecele, în baladele, în credințele, în obiceiurile populare, în toate creațiunile anonime ale maselor cari, ca pe valuri, merg dela un capăt la celalt al neamului, crescînd și dezvoltîndu-se odată cu el, închegîndu-l într'o unitate tot mai strînsă; apoi vin operele de artă, gîndirea științifică și filosofică a fiilor acelulași neam, în cari se concentrează puterea creatoare a geniului național.

Și *alt izvor* de putere creatoare, *altă cale* spre progres, *alt mijloc* de a participa la îmbogățirea comorii civilizațiunii omenești, — spiritul omeneș nu are.

Poemele lui Homer sînt un produs al vieții naționale elene, ca și statuile lui Praxitel sau Phidias, ca și filozofia lui Platon sau Aristotel. — toate creațiunile acestea poartă stămpila îndelibilă a acestei nobile individualități naționale; dreptul roman este produs al geniului național al Romanilor; tragediile lui Shakespeare și dreptul constituțional Englez sînt deopotrivă un produs al spiritului caracteristic Englez.

Totuși, toate aceste creațiuni naționale fac parte din comora comună a civilizațiunii omenești, — *tocmai* fiindcă sînt creațiuni ale geniului național.

Oamenii mari ai istoriei universale: un George Washington și un Mirabeau; un Descartes sau A. Comte, un David Hume, J. St. Mill sau H. Spencer, — un Kant sau Schopenhauer; un Gladstone, un Bismarck sau Cavour (aici sînt opuși, în fiecare ramură de activitate, oameni cam din aceeași și epocă), — nu se deosebesc atîta între ei, în caracterul geniului lor, multumită

vremii în cari ar fi trăit sau genului de ocupațiuni, ci fiindcă fie-care din ei intrupează anumite însușiri ale geniului național, -- și tocmai din această cauză ocupă locul lor în istoria omenirii întregi...

Să vă gândiți, pentru ce ori de câte ori o literatură ajunge la formele „clasice”, sufletul creator din ea se stinge, și o nouă viață ea nu poate căpăta decât prin *înlocuire* la izvorul puterii creatoare, la creațiunea populară?

Să vă gândiți pentru ce *neologismele* nu sînt suferite în poezie? *) Pentru ce, deși omenirea are poeți mai mari decât un Eminescu, Vlăduță, Goga sau Coșbuc, în anumite stări sufletești numai *aceștia* pot găsi răsunet în inimile noastre?

Să vă gândiți, care este taina impresiunii de măreție aproape mistică, ce ne-o face figura lui Dante, care începe să scrie în limba neamului, în mijlocul unei lumi ce-și sterilizase inspirația și gîndirea prin exerciții în limba latină?

A împiedeca, în asemenea condițiuni, dezvoltarea liberă a unui popor, în direcția geniului său național, nu înseamnă numai a omori o individualitate națională, a opri în loc propășirea unei mase omenestii, dar și a adăuga o greutate moartă în mersul spre progres al omenirii întregi.

Un popor nu poate fi cu ușurință transformat, -- cum grăuntele la moară se macină în făină, -- într'un *alt popor*; se cer multe veacuri, pînă ce procesul de *asimilare* se poate săvîrși, pînă ce formele nouă de viață sufletească să se *înrucească* cu sufletul lui, și în tot cursul acestor veacuri e ucisă puterea lui de creațiune, e o vreme pierdută în înaintarea omenirii întregi.

Dacă după prăbușirea Imperiului roman și așezarea valurilor provocate de migrațiunile popoarelor, o noapte atît de lungă a cuprîns gîndirea europeană cauza principală este că, sub valul acestei nopți, trebuia să se săvîrșească taina de închegare a noilor individualități naționale, din amalgama tuturor *raselor* să se diferențieze *popoarele* cele nouă cari, numai odată ce sînt constituite, reiau frul progresului universal, agonisesc din nou comorile culturii și ale civilizațiunii omenestii...

Că aici avem a face cu formațiunea unor noi *tipuri culturale*, o *diferențiere* independentă de caracterele antropologice, puteți vedea din faptul, că între un Gal și un Brit sau un Pict,

*) Neologismele sînt indispensabile într-o epocă de lărgire bruscă a orizonturilor vieții intelectuale, dar ele nu, în adevăr, caracterul unor semne *convenționale*, cu mijloc de comunicațiune. Totuși, ele nu pot dispărea decât sau prin *asimilare* cînd, mulțumita unei vieți sufletești mai largi și mai intense a *poporului întreg*, ele *intră* în limbă, sînt *însușite* de poporul întreg, -- sau dacă din sînul poporului se ridică un *mare geniu*, în care se concentrează puterea creatoare a neamului, și care astfel înhogațește limba cu noi comori. Din cauza aceasta sînt atît de ridicole încercările de a ieși din această stare de tranziție prin *licențierea arbitrară de cuvînte „naționale”* de cel dintăiu chimist, veterinar sau profesor de calligrafie, sau chiar prin *legiferarea* codurilor de procedură.

Trebuie să ne resemnăm, deci, sau pînă la vremea, cînd tot poporul va participa mai activ la viața noastră culturală, sau pînă la nașterea unui... Dante român.

intre un Franc și un Sax din veacul al V-lea, de sigur e o deosebire cu mult mai mică decit între Francezii și Englezii culți de astăzi.

Nici un popor, ori-cit de bogat și de puternic ar fi, nu e în stare să desvolte armonios toate însușirile și caracterele spiritului omenesc. — armonia și plenitudinea desvoltării sufletesti a omenirii nu se poate asigura decit prin colaborarea mai multor individualități naționale, cit mai puternice și originale.

De aceea un popor vrednic de acest nume ține la caracterul său propriu național mai presus de toate, și luptând pentru el, luptă nu numai pentru dreptul său la libertate, la viața culturală proprie, la propășirea națională, dar luptă pentru condițiunile indispensabile ale civilizațiunii omenești. Un popor subjugat altei culturi, e numai un material pasiv în istoria lumii, și e nu numai silit la o imitațiune moartă care îi ucide puterea de creațiune, — dar el înseamnă totdeauna o pierdere neprețuită pentru civilizațiunea omenească în genere.

Acesta este izvorul *naționalismului* sănătos și adevărat.

„Caracteristica lumii moderne, spune Michelet, constă în aceea că, păstrând și măbind solidaritatea între popoare, ea întârește totuși caracterul fie-cărui popor, determină naționalitatea lui, până ce fie-care neam va ajunge la o unitate desăvârșită, până ce va apare ca o *singură individualitate*, un singur suflet...”

„Individualitatea națională e un lucru sfânt. În măsura în care un neam ia caracterul de individualitate, ajunge un suflet, proporțional crește și individualitatea lui. Un atentat împotriva unei individualități naționale e cea mai mare din toate crimile“ ¹⁾...

* * *

Am desfășurat toate considerațiunile de mai sus, nu fiindcă ași împărtași acele învinuiri de «anti-naționalism» sau «anti-patriotism», ce se aduc socialdemocratismului european.

Ast-fel de învinuiri nu se expucă decit prin patimă sau ignoranță.

Dacă încă în «Manifestul comunist», în ajunul revoluțiunii germane din 1848, al cărei scop principal a fost *crearea unității naționale*, K. Marx spune, că „în Germania partidul comunist va lupta *de acord cu burghezia*, cită vremea va fi revoluționară“ ²⁾, din alte acte ale lui se precizează și mai bine caracterul acestei colaborări.

După izbucnirea revoluțiunii în Germania, K. Marx adresează lucrătorilor mai multe apeluri, în cari îi îndeamnă să lupte alături cu burghezia, în sforțările ei de a realiza *unitatea națională*, deși la început lucrătorii nu pot face, firește, nici o pro-

1) *Michelet*, — „Histoire de la Révolution Française“, vol. IV, p. 153.

2) „Manifeste“ etc., p. 62.

punere comunistă. K. Marx chiar accentuează această tendință spre unitatea națională, de teamă că democrația burgheză se va opri la jumătatea drumului :

„Democrații, — spune el lucrătorilor, — vor lupta direct pentru crearea unei *republice federative*... În opoziție cu acest plan, lucrătorii trebuie să lupte nu numai pentru *una și indivizibilă republica germană*, dar și în sensul centralizării puterilor în sinul ei, în minile statului“ etc...¹⁾

Dar în calea unității Germaniei, care pe atunci cuprindea și pe Austria, stau Cehii și ceilalți Slavi din Imperiul Habsburgic și, după intrîngerea revoluțiunii germane, autorul „Manifestului comunist“, abia vi-o trei-patru ani după apariția acestuia, prin o amară și crudă ironie a Istoriei, se încearcă să dovedească, că aceste popoare *nu au dreptul la o viață națională independentă*, fiindcă... Germania are nevoie de teritoriul lor! . Nu fără tristețea constatăm la acest *internaționalist*, la acest întemeietor al socialdemocratismului modern că, odată ce se ating interesele Germaniei, el vorbește nu ca *naționalist* ci ca cel mai patentat *șovinist*, bătîndu-și joc de drepturile popoarelor oprite :

„Moravii și Slovaci. — argumentează K. Marx. — de mult au pierdut ori-ce urmă de simț național și de vitalitate, deși și-au păstrat limba. Boemia e înconjurată din trei părți de țări cu totul germane: elementul german a făcut mari progrese pe teritoriul ei propriu; chiar în Praga, capitală, amîndouă naționalitățile sînt egale la număr: iar capitalurile, comerțul, industria și mijloacele culturii intelectuale au fost pretutindeni în minile Germanilor. Luptătorul principal al naționalității Ceha, profesorul Palacky, el însuși e un învățat neamț venetic, care nici nu poate vorbi corect limba cehă, fără accent străin. Dar, cum adesea se întîmplă, muribunda naționalitate cehă, — muribundă, judecînd după toate faptele cunoscute ale istoriei celor din urmă patru veacuri, — în 1848 a făcut ultima sfortare să-și recapete vitalitatea de altă dată, — sfortare, a căreia prăbușire, independent de ori ce considerații revoluționare, a trebuit să dovedească, că de azi înainte *Bohemia poate fiînța numai ca o parte a Germaniei, deși o parte din populația ei, poate, va mai continua să vorbească încă cîte-va veacuri o limbă ne-germană*“ (!!) ...²⁾

Ce dureroasă impresie produce voluptatea cu care vorbește revoluționarul K. Marx despre imprăștierea violentă a congresului slav din Praga de către armata lui Windischgraetz, — „acest adevărat congres slav alcătuit, sub comanda lui Windischgraetz, din planii galițieni, grenadierii slovaci și croați, artileriștii și chirasierii cehi, care în mai puțin de 24 ore a gonit pe întemeieto-

1) K. Marx. — „Enthüllungen über Kommunisten Process zu Köln“ 1835, p. 81 (în Supplement).

2) K. Marx. — „Revolution und Kontre-Revolution in Deutschland“ (ed. 2, 1907) p. 61—62.

„rîi inchipuitei supremații (?) slave și i-a împrăștiat în toate „părțile..” 1)

Să nu mi se spună, că e firesc ca un Marx să combată fantaziile *panславiste*, fiind că el luptă nu numai împotriva „*panславismului*”, ci împotriva *oricărei independenți culturale și naționale a Slavilor* din Austria, și luptă în numele *germanismului*. Următorul pasagiu va împrăștia ori-ce îndoială în această privință. După ce ne povestește cum a fost înfrîntă mișcarea Slavilor din Austria, K. Marx continuă :

«Ast-fel s'au sprăvit, și probabil pentru totdeauna, încercările Slavilor din Germania de a-și recăpăta *existența națională independentă*. Rămășițele împrăștiate ale neamurilor numeroase, ale cărora naționalitate și vitalitate politică s'au stins de mult și cari, din cauza aceasta, au fost silite aproape o mie de ani (?) să meargă la remorca unui popor mai viguros, biruitorul lor... — aceste neamuri muribunde, Cehii, Corintienii, Dalmațienii etc. nu căutat să se folosească de tulburarea generații din 1848 spre a restabili un *status quo* al anului de grație 800 (sic!). Istoria milenară a trebuit să le arăte, că această întoarcere îndărăt nu e cu putință, că dacă toată regiunea dela răsărit de Elba și Saala a fost odată ocupată de neamurile slave, apoi acest fapt dovedește numai o tendință istorică și în același timp *puterea fizică și intelectuală a poporului german de a-și supune, absorbi și asimila pe vecii săi vecini din Răsărit*; că această tendință spre absorbire din partea Germanilor a fost totdeauna și *rămîne pînă acum unul din mijloacele cele mai puternice pentru răspîndirea civilizațiunii apusene în Orient*; că ea se va opri numai atunci, cînd procesul de *germanizare* va ajunge la granițele unor națiuni mari și compacte, apte pentru viața națională independentă, cum sînt Maghiarii și *în oarecare măsură* Polonezii; și că, prin urmare, soarta firească și inevitabilă a acestor naționalități muribunde este de a *perimi* să se desvîrșească *acest proces de descompunere a lor și de absorbire decătîră vecinii mai puternici*. De sigur aceasta nu e o perspectivă măgulitoare pentru amorul propriu național... Dar cine se poate aștepta că istoria se va întoarce cu o mie de ani îndărăt pentru bunul plac al citor-va neamuri debile cari, în toate părțile teritoriului ocupat de ele, sînt amestecate cu Germanii sau înconjurate de aceștia; cari din timpuri aproape imemorabile, pentru toate scopurile civilizațiunii, s'au folosit numai de limba germană (!)...? După decepția din 1848, și după lecția ce le-a dat guvernul Austriac, nu e verosimil ca ele să mai facă altă dată o nouă încercare. Dar dacă vor încerca din nou, *sub pretexte de această natură* (viața națională !) să se

1) *ibid.*, p. 64.

«unească cu forțele contra-revoluționare (!), — datorită Germaniei este clară» !. 1).

Adică, iar baionetele unui Windischgraetz vor fi chemate, în numele... forțelor revoluționare!...

E vădit, că nu putem imputa internaționalistului Marx lipsa de sentiment național german, ci tocmai că acest sentiment e dus aici până la acele exagerări (fără să mai vorbesc de tendențioasa expunere istorică), cari dacă sint explicabile la șovinii Maghiari, sint extrem de ciudate sub pana unui socialist...

Dacă K. Marx așteaptă realizarea unității germane dela „republica germană, una și indivizibilă“, în numele căreia, cum ați văzut, e gata să strivească milioanele de Slavi din Austria, cari sub „pretextul“ independenței lor naționale, îngreuează această problemă,—bătrînul Fr. Engels, după realizarea unității naționale sub egida Prusiei, cu toată ura ce o simte împotriva formelor de stat din Prusia cu „junkerii“ ei, se impacă și cu aceș-

1) K. Marx.—Op. cit., p. 98—100, *passim*. Locuția citată a fost scrisă de K. Marx în 1852 în engleză pentru „New-York Tribune“—și pentru prima oară a fost tradusă în limba germană în 1896 de K. Kautsky. Ironia sorții a voit astfel, ca aceste accese de șovinism german ale lui Marx, îndreptate în primul rînd împotriva Cehilor, să fie cunoscute cetățitorilor germani mulțumită unui Ceh. Și aici nu mă pot lipsi de plăcerea, recunosc nu tocmai creștină, de a releva felul în care a reacționat K. Kautsky față de aceste atacuri ale magistrului, în numele căruia e altă deprimă să jure. În prefața cu care însoțește traducerea sa, acest discipol credincios ne spune, că forța (Zorn) revoluționară îl face pe Marx să se „ambaleze“ prea mult (siech zu sehr fortzueissen), și ră realitatea l'a desmințit! Dacă în 1848 Cehii nu sprijiniră reacțiunea, de vină este numai „mîca burghezime“ și mai ales (se înțelege!) acea țărănime, care este izvorul tuturor răutăților pentru un bun social-democrat. Dar de atunci s'au schimbă lucrurile: „Națiunea cehă n'a produs numai un proletariat numeros și energic, ea se află acum în situația ferită de avea și o burghezie capitalistă proprie; și chiar o parte a nobilimii s'a născut acestei națiuni, cu toată originea ei germană... Națiunea cehă posedă astfel astăzi toate elementele constitutive ale unui modern popor cultural (Kulturvoik)“.

Toate acestea favorizează vitalitatea și puterea de rezistență a naționalității cehi față de cea germană. Departe de a fi copleșită de această din urmă, ea mai curînd a și început să cîștige teren de la Nemți... (p. XXI—XXIX, *passim*).

Pentru cine cunoaște supuneră oarbă cu care primește K. Kautsky orice afirmare a lui Marx, ca un cuvînt de Evanghelie, această răzvrătire, cînd e alina la „cehici“, e foarte semnificativă...

Pentru caracteristica lui Marx mai e interesantă și serisoara cătră el a directorului jurnalului „New-York Tribune“, în care întemeietorul socialdemocratismului european și-a publicat această lucrare,—serisoara citată de K. Kautsky în aceeași prefață, și din care reproducem citeva rînduri:

„Am avut numai un singur lucru de imputat articolelor D-tale: ea „pentru un jurnal american d-ta citeodată prea afirmă punctul de vedere german... Mi se părea citeodată că în chestiunile referitoare la țarism sau bonapartism, d-ta manifestai prea mult interes și îngrijire pentru unitatea și independența Germaniei... În chestia războiului italian, nu cred că Germania să fi avut altă temelie de a fi îngrijită cum presupuneai d-ta, „împreună cu ceilalți patrioți germani...“ (p. XVIII—XIX).

Dacă putem recomanda unor social-democrați romîni să reflecteze mai adînc asupra acestor incidente, nu mai puțin putem da același sfat și celor din lagărul advers ce se cred în drept să interpreteze „internaționalismul“ proletariatului ca o negațiune a ideii naționale înseși.

tia, fiind-că „aceasta, ca formă unică cu patiață astăzi a unității naționale e, vădit, inevitabilă“...¹⁾.

În sfârșit, chiar în momentul, în care scriu aceste rânduri, la Stuttgart e intrunit congresul internațional al socialiștilor, în care s'au rostit cuvântări foarte semnificative, din acest punct de vedere, de către conducătorii de frunte ai socialismului European,—ale căror declarațiuni sînt cu atît mai prețioase, cu cît sînt mai lipsite de exagerările șovinismului. Citez din ziarele noastre, cari reproduc aceste debateri după cele germane, următoarele cuvînta ale lui J. Jaures:

„Nu voim să nimicim patria, ci să o socializăm. Căci nația e „visteria progresului omenirii, și ar fi rău de proletariat, dacă „ar s'arobi acest *prețios vas al culturii omenești*“...

La aceasta Vollmar adangă:

„Nu e adevărat că internaționalismul înseamnă aninaționalism, nu e adevărat că nu avem patrie. Iubirea către omenire „nu ne poate nici o clipă împiedica de a fi Germani buni. Deși ne „luplăm împotriva acelor ce ațîță popoarele unele împotriva altora, nu putem admite că ar fi de dorit ca *națiile să piară și să se facă un amestec* fără nici o formă din ele. Asta ar fi caricatura internaționalismului“...²⁾..

Inter-naționalismul socialiștilor europeni, nu e dar anti-naționalist, el nu cuprinde decît solidaritatea claselor muncitoare din toate țările în lupta lor *economică*, analogă solidarității și a altor categorii sociale în aceste vremuri, cînd raporturile economice între diferite țări sînt așa de strînse, și cînd această solidaritate se manifestă în nașterea atîtor asociațiuni internaționale de tot felul,—începînd cu „trusturile“ internaționale pentru diferite ramuri ale industriei și ale comerțului, și sfîrșind cu societățile literare.

Dacă în diferite scrieri de luptă, în „Manifestul comunist“ de pildă, găsim vorbe ca „lucrătorii n'au patrie“, în ele nu se cuprinde de cît o *critică* amară, și justificată de atîtea ori, a unei stări de fapt, în care lucrătorilor adesea li se refuză în țara lor ocrotirea intereselor celor mai însemnate.

Pentru cei ce cunosc literatura socialistă, începînd cu F. Lassale, foarte naționalist, acest fapt nu poate fi contestat (înca facem abstracție de cîțiva exaltați, de cele mai multe ori anarhiști, nu socialiști).

Dar... există aici un mare „dar“...

1) *Fr. Engels*.—„Zur Bauernfrage“ etc., în „Neue Zeit.“ 1895.

2) După „Die Zeit“ și „N. Fr. Presse“, în „Voința Națională“ din 14 August 1907. Și mai caracteristică este atitudinea lui Bebel în adunarea partidului german la Essen, unde a declarat, într-o altă ocazie: „Avem nevoie de țara, în care ne-am născut, de pămîntul, pe care trăim, și de limba, pe care o vorbim, spre a face din patria noastră, țara cea mai frumoasă, care să „nu aibă seamăn pe lume“...

Congresul dela Essen a votat apoi o moțiune aprobind declarațiunile deputatului socialist Nuske, care a declarat în Reich-tag, că, în caz de război, socialiștii germani vor lua pușca în mînă, pentru apărarea patriei.

Înainte socialiştilor din Apus *nu se pune* de loc o problemă, care pentru noi este de o însemnatate capitală, — problema fiinţei însă-şi naţionale. (Chiar chestiunea unităţii germane, nu priveşte direct *fiinţa naţională* a poporului german).

E firesc ca doctrina social-democratică şi programele partidelor socialiste din Apus să fi ignorat cu desăvârşire această problemă, ce *nu există* pentru ele, fără să fie, prin aceasta, antinaţionaliste.

Dar noi ?

Masa poporului nostru, de peste 12 milioane, e împărţită între *patru* state, şi o parte e supusă iocărilor de maghiarizare, alta se rutenizează sau se germanizează, a treia parte se rusifică...

Sintem gata să facem toate concesionile, să recunoaştem nu numai superioritatea netăgăduită a culturii germane, în numele căreia a vorbit K. Mărx, dar şi a celei ruseşti, şi chiar, dacă voiţi, a celei maghiare şi rutene.

Dar pentru noi *nu există* cultura decit în forma *noastră* naţională, nu există *viaţă* chiar decit în această formă. . Putem să ne supunem pustirii sufletului nostru ?...

Cînd în 1807—1808 Fichte a adresat poporului său, dintre baionetele franceze, celebrele lui „Discursuri către naţiunea Germană“ (*Reden an die Deutsche Nation*), acest popor, ce dăduse până atunci omenirii pe Kant, Schiller, Goethe, Lessing, era gata să se prosternaze înaintea superiorităţii recunoscute a Franţei, ce aruncase popoarelor o nouă Evanghelie, — şi vedem pe literaţi, învăţaţi, oameni de stat, prinţi şi regi trecînd în partea Francezilor din admiraţie pentru „ideile franceze“...

Dacă ideea pe care o reprezintă Fichte ar fi rămas învinsă de „umanitarismul“, cum se spunea atunci, care făcea pe elita germană să se plece înaintea genului francez, — ar fi cîştigat omenirea, civilizaţia, din sterilizarea, prin secarea puterii creatoare, a genului naţional german ?...

Romîni nu sînt nici ei un popor „mic“: Anglia propriu zisă e cu mult mai puţin întinsă decit teritoriul locuit de Romîni (ea este aproape egală numai cu Regatul Romîni: 150.000 de kilometri pătraţi faţă de 130.000 ai Romîniei); în timpul marii revoluţiuni din veacul al XVII Engleziei nu erau decit un popor de ţărani în număr de maximum 5½ milioane¹⁾, mai puţiu de jumătate din numărul total al Romînilor, mai puţin chiar decit numărul locuitorilor din Regat²⁾.

1) „Pana la sfîrşitul veacului XVI populaţiunea Angliei şi a Tarii Galilor nu înţrecea 2½ milioane de locuitori, şi se coborea chiar mai jos. Spre sfîrşitul veacului XVII ea ajungea între 5 şi 5½ milioane“ — *Th. Rogers*, „Interpretation economique de l'histoire“ p. 143. Cf. *Mulhall*, *Dictionary of statistics*, p. 441, care da — pentru anul 1680 — cifra de 5½ milioane.

2) Pe atunci Scoţia era numai în unione personală cu Anglia: una din învinuirile aduse de către Regele Carol I „lungului parlament“ a fost, că s'a sprijinit pe o armată străină, cea scoţiană.

Cine poate mărgini de pe acum rolul ce poate avea România în istoria culturii, în istoria civilizației omenesci? Cine e în drept să ne lipsească de pulința unei vieți naționale bogate, de năzuința de a contribui din parte-ne la îmbogățirea tezaurului comun al omenirii prin creațiunile geniului nostru național?

Ce răspuns poate da la aceste întrebări socialdemocratismul român?

Că după triumful socialismului în Austria, în Ungaria, în Rusia proletariatul biruitor ne va face dreptate?

Iar să așteptăm, după cuvîntul Sf. scripturi, „mișcarea apei”? Iar să ne vie „deslegarea” din atară?... Fie!...

Dar până atunci nu e nici o acțiune *pozitivă* de întreprins (am văzut în capitolul precedent câtă vreme ar fi trebuit să așteptăm)? Un partid politic în România poate ignora această problemă, poate să nu țină seamă de *factorii sociali și politici* indispensabili pentru o acțiune în această direcție?

Dacă d. N. Iorga a putut să aibă un timp rolul de apostol, cu toată lipsa de claritate și consecvență în idei și a unei baze științifice solide în acțiunea sa; cu tot amestecul de elemente străine ideii pure naționale; cu toate că îl vedem adesea înconjurat de personaje de operetă sau adinec reacționare, ce nu respiră decît ambițiuni nepotincioase și ură:—aceasta se datorește numai faptului că a reușit să-și asocieze numele de o reacțiune necesară, în momentul istoric prin care trecem.

Din cauza aceasta, cu toate greșelile și scăderile acțiunii sale, d. N. Iorga va rămînea în istoria culturii noastre și din acest punct de vedere...

Vreanu va alege grăunțele de neghină, va înlătura exagerările, va îndrepta greșelile,—dar va rămînea ce trebuie să rămîna: lupta pentru caracterul național al culturii, ca factor al civilizației universale.

Aici am ajuns la o față a problemei în care, în jurul unui conflict real și penibil de interese, s'a năclăit atîta patimă oarbă, dintr'o parte și dintr'alta, încît nimic nu e mai greu decît ca glasul rațiunii și al dreptății să fie auzit.

Vreau să vorbesc despre chestiunea evreiască, în care, cum am spus, într'un conflict real de interese, o luptă necesară și legitimă a fost cu desăvîrșire denaturată de indofagia vulgară și feroce a antisemiților noștri, cari ast fel nu numai ne compromit în fața lumii civilizate, îngreunînd o soluțiune rațională și dreaptă, dar care o transportă, dintr'o pozițiune inatacabilă, pe un teren unde sîntem de mai înainte condamnați la o înfrîngere pe atît de inevitabilă, pecit de fatală pentru noi.

Arătînd caracterul adevărat al conflictului și atît limitele necesare ale luptei, cit și cele permise unui popor civilizat, îmi voi face numai datoria, resemnîndu-mă de mai înainte la atacurile fanaticilor dintr'o parte și alta.

Dar mai întâiu trebuie să mă delimitez, hotărît și lămurit din partea antisemiților.

E ușor de văzut că, precum nu avem înaintea noastră o chestiune religioasă, tot atît de puțin avem vre-o chestiune „de rasă“.

Fîind-că :

1) Evreii nu constituie nici ei o „rasă“ în înțelesul antropologic al cuvîntului.

2) Dacă am avea în fața noastră, în condițiunile concrete ale țării noastre, nu pe Evrei ci pe cea mai superbă „rasă“ de pe pămînt, cea Anglo-saxonă, de pildă, situațiunea n'ar fi primejduită mai puțin, ci încă și mai mult decît astăzi.

3) Pentru că nu atît defectele caracterului național al Evreilor, cît poate mai ales calitățile lor, constituie o piedică pentru dezvoltarea noastră normală, — întru cît Evreii, ca și ori-ce popor, au anumite defecte și calități naționale.

Impotriva afirmării, că Evreii nu constituie o „rasă“, se vor ridica, de sigur, atît Evreii înșiși, cîrora le place să se creadă același popor ales de Dumnezeu, ce altă dată stapinea în Palestina, cît și dușmanii lor, cari atribuie unor caractere *organice* deosebite ale acestei rase o putere specifică disolvantă pentru popoarele în mijlocul cărora trăiesc Evreii.

Dar știința nu poate ținea seama nici de prezumțiunea sau amorul propriu al unora, nici de urile neîmpacate ale ceilalți.

În adevăr, cunoscutul antropolog W. Ripley ne spune :

„Aproape nouă zecimi din Evreii de astăzi se deosebesc atît de mult prin forma craniului de trunchiul fundamental al rasei semite, cît numai se poate închipui. Vestita puritate a „riginii“ Evreilor apare ast-fel ca un mit. Renan avea la urma urmelor dreptate, afirmînd că numele de Evreu, cel puțin pentru ramura rusească și cea dinărcană a rasei, de mult a perdut ori-ce înțeles etnografic. Cu alte cuvinte Evreii de astăzi din punctul de vedere fizic, sînt mai curînd niște *arieni*, decît „semiți“...“)

Și ce anume spune E. Renan, pe care îl citează W. Ripley ?

„Desigur, — afirmă el, — că judaismul reprezintă la început tradițiunea unei rase deosebite. Fără îndoială de asemenea, că în formațiunea rasei actuale din Europa a participat în oare-care doză și singele Evreilor vechi din Palestina ; însă în totalitatea poporului evreesc de astăzi se constată un amestec însemnat al singelui neemit. Încît această rasă, ce se consideră ca ideal al *civilității pure*, conservate în cursul veacurilor mulțumită opririi căsătoriilor mixte, în realitate e foarte mult pătrunsă de elemente străine, ca și toate rasele celelalte... Prea însemnate aglomerațiuni de origine neevrească au primit judaismul, încît înțelesul acestui cuvînt, din punctul de vedere etnografic, a ajuns extrem de dubios.“)

1) W. Z. Ripley, — „The Racial Geography of Europe“, în „Appleton's Popular Science Monthly“, Ianuar 1899, p. 343.

2) E. Renan, — „Le judaisme comme race et comme religion“, în *Discours et Conférences*, p. 368.

E. Renan chiar contestă existența unui singur tip evreesc („il n'y a pas un type juif, mais il y a des types juifs”),—iar Karl Vogt, celebrul învățat german, stabilește cel puțin trei tipuri evrești foarte deosebite. 1)

Un antropolog însă ca De Quatrefages tăgăduiește chiar ori ce tip antropologic Evreilor, și le recunoaște numai o anumită fizionomie, o figură caracteristică: „Această împrejurare,—spune el în cursul său,—nu trebuie să vă mire, fiind-că știți că fizionomia nu atină de trăsăturile feței, ci de deprindere, de felul vieții, de mediul moral și intelectual. Dar Evreii au trăit prețutindeni, veacuri întregi, și trăiesc încă și astăzi aproape prețutindeni în aceleași condițiuni politice și sociale. Prețutindeni ei duc aproape același fel de viață, totdeauna mai mult sau mai puțin izolați și uniți între ei”... 2)

Adică, felul special de viață pe care îl duce de atita vreme acest popor, ocupațiunile lui caracteristice, și raporturile anumite cu mediul, le-ar fi dat Evreilor un anumit aer, ca și oamenilor diferitelor profesii, etc.

Aceste păreri ale unui istoric specialist în chestie ca E. Renan, și a trei antropologi însemnați din țările cele mai civilizate, un Englez, un German și un Francez,—ar fi putut convinge singure pe orice om neprevenit, dar ele se confirmă prin datele istorice necontestabile relative la amestecul Evreilor cu alte popoare, în cursul multor veacuri, printr'un prozelitism energetic.

Nu mai vorbesc că acest amestec s'a început încă în Palestina, mai ales după captivitatea babiloniană (în Biblie se găsesc multe dovezi în această privință), nici despre timpul Romanilor, cind patima de prozelitism a Evreilor e biciuită în satirele lui Horațiu și Juvenal, dar în tot cursul evului mediu prozelitismul la Evrei e foarte intens. În veacul al VI trec la judaism chiar mulți membri ai clerului creștin, dintre cari și episcopi. Papi au fost siliți să lanseze bule speciale împotriva convertirii creștinilor la judaism, așa, de pildă, papa Clement VI prin bula din 1265 și Honoriu IV în 1288; mai târziu regele Filip cel Frumos ordonă judecătorilor „să pedepsească pe Evreii cari convertesc pe creștini la legea lor prin daruri”; în Spania un șir de consilii bisericești condamnă prozelitismul Evreilor încă din veacul al VI; în veacul XIII un arhiepiscop ungar se plinge că creștinii se convertesc la judaism cu miile, în veacul XIV găsim în Elveția un decret special împotriva convertirii creștinilor la judaism; în Polonia se constată multe convertiri până în veacul XVI, cu toate decretale regelui Sigismond; în regiunile Rusiei actuale încrucișarea Evreilor, mai ales, cu diferite triburi mongolice se începe încă înainte de era creștină, dar continuă cu energie și în urmă,—în veacul VII se convertește la judaism un popor întreg, al Khazarilor, ce locuia în basinurile Volgei, Donu-

1) C. Vogt,—„Vorlesungen über den Menschen”, vol. II, p. 238.

2) De Quatrefages,—„Cours d'Anthropologie”, p. 731—732.

lui și al Dniprului; în aceeași epocă se convertesc și multe elemente slave; în veacul XII triburi tătarăști întregi trec la legea mozaică în Caucazia (trăesc acolo și astăzi). Incepînd cu veacul VIII,—spune E. Renan,—în Crîmea se găsesc inscripțiuni vechi ebreie cu nume lătărăști sau turcești, ca Tohtamiș. Un Evreu de origine palestiniană și-ar fi putut oare lua un nume „ca Tohtamiș în loc de Abraham, Lewi ori Iacob? Desigur nu! Acest Tohtamiș a fost un tatar convertit la judaism, sau un „flu de convertit“,¹⁾—și așa mai departe.

Numai cînd sub presiunea din afară, în urma persecuțiilor pentru prozelitism, însăși Evreii încep să-l condamne,—acesta incetează în masă. Dar ar trebui să nu ținem seamă cu desăvîrșire de firea omenească. dacă am presupune că.—odată cu oprirea prozelitismului și a căsătoriilor mixte, cu toate că Evreii trăesc în grupuri relativ nelăseminate în mijlocul maselor compacte de neamuri străine, veacuri întregi,—a încetat și infuziunea de sînge străin pe alte căi!

Fată, dar, de luptele istorice ce nu se pot tăgădui, E. Renan e în drept să conchidă, că mai ales pentru Evreii din Rusia și „regiunea dunăreană“ cuvîntul de „Evreu“ nu mai are nici un înțeles *etnografic*.—ori cit ar dispăcea această concluzie și Evreilor și antisemiților..

Cu toate acestea, bine înțeles, Evreii formează un *popor*, nu caracteristic *tip cultural*: Or fi Evreii de astăzi un amestec din toate neamurile, pe jumătate ariene, pe jumătate mongole, încît elementul pur semitic e înădușit aproape cu totul, dar să vă gîndiți numai, că atîtea milenii toți Evreii, în fiecare an în aceeași zi și în același ceas, cîntă, într'o limbă sfîntă ce n'o mai vorbește nimene... cîntecul captivității din Babilonia, pe care l'au adus până în zilele noastre din mijlocul tuturor acelor Fenicieni, Asirieni, Babilonieni, ce de mult au dispărut în neant și au rămas numai ca o nomenclatură spre tortura copiilor de școală!..

Și pentru ce acest neam nenorocit stîrnește, netăgăduit, atîta ură împotriva-i la toate populațiunile în mijlocul cărora trăește?

Vom vedea îndată, că problema evrească la noi n'are nimic comun cu antisemitismul din alte părți (nici deci cu antisemitismul de imitațiune din România), dar tocmai pentru elucidarea acestei deosebiri trebuie să răspund și la această întrebare.

Evreii sînt porniți să explice această ură numai prin intoleranță religioasă sau prejudecăți învechite, iar antisemiții prin însușirile *organice* ale „rasei“, și au inventat chiar o multime de romane „antropologice“ *ad hoc* asupra raselor „arice“ și „semitice“ (aceasta cînd în știință începe a fi tăgăduită însăși exis-

1) E. Renan,—Op. cit., p. 357.

tența unei „rase arice“¹⁾, iar antisemiții nu se ridică împotriva unei rase senuite, cu mult mai curate, a Arabilor, ci numai împotriva Evreilor !)

Insușirile «organice» ale rasei, le vom lăsa la o parte, întrucit am văzut că Evreii nici nu constituie o „rasă“ în sensul antropologic al cuvîntului, dar și explicarea dintăiu nu poate fi îndestulătoare.

Voiu cita, spre a mă pune la îndăpostul ori-cărui bănneli, pe un Evreu de origine, Bernard Lazare, a cărui imparțialitate Evreii nu o pot contesta²⁾

B. Lazare enumără: intoleranța națională și religioasă a Evreilor înșiși; solidaritatea care, pe baza națională și religioasă, leagă toate comunitățile evreești într'o puternică organizație, ce le dă avantaje considerabile în această epocă de concurență și lupte economice aprige; faptul că Evreii au format o clasă industrială și comercială, și au ocupat astfel situațiuni preponderente, mai ales, în țările înapoiate economiceste; pe lângă aceasta, biserica în evul mediu oprind camăta creștinilor, această funcțiune, economiceste indispensabilă, era fatal îndeplinită de Evrei, imprimându-le ast-fel acel caracter odios de exploataatori ai nevoii, pe care îl are în totdeauna această funcțiune socială: în sfîrșit, un întreg sîr de măsuri legislative și administrative, creînd un regim special pentru Evrei, a accentuat izolarea lor în mijlocul popoarelor, formînd din ei un fel de corp străin în organismul social, provoacă în Evrei, ca o recuțiune fatală, un fanatism exclusivist, o grandomanie națională *sui generis*, caracteristică națiunilor prigonite, pe de o parte, și căreia îi corespunde necesar, în aceste condițiuni, antipatia, disprețul și ura populațiunilor, în mijlocul cărora ei trăesc, pe de altă parte....

Dar pe lângă această explicație istorică, pe care o dă B. Lazare, și care poate fi justă în linii generale, mai există o cauză, mai adîncă, a situațiunii excepționale a Evreilor în mijlocul popoarelor.

Dacă Evreii constituie, cum am spus, un *popor*, un *tip cultural* distinct, la baza acestui tip cultural nu este o *limbă comună*, care să servească ca punct de plecare pentru o creațiune filozofică, științifică, literară proprie, prin care ei să contribuie *ca națiune*, la îmbogățirea culturii generale omenești.

Ei de mult au pierdut limba comună: un Evreu din Spania, Franța, Caucazia, Crimeea sau Polonia (de unde ei s'au roit și în România) nu se pot înțelege între dinșii în aceeași limbă comună, ei vorbesc sau limba țării în care trăesc, sau un „jargon“ specific, impropriu pentru scopuri culturale, și doar îndestulător pentru nevoi practice de toate zilele (e o schilodire a limbirii germane, cu amestecul, după împrejurări, a cuvîntelor polone, ruse, rutene sau romînești).

¹⁾ Cf. J. Deniker, — „Les races et le peuples de la terre“, 1900, p. 377—378.

²⁾ B. Lazare, — „L'antisémitisme, son histoire et ses causes“ 1894, p. 292—3, 366 urm., 381 urm., 396, etc.

Creațiunea artistică sau științifică a Evreilor, *ca indivizi*, foarte însemnată față de numărul lor, se produce în *formele naționale ale popoarelor în mijlocul cărora trăesc*. Și încă aici trebuie să facem o observațiune de o însemnatate capitală.

Ceea ce leagă pe toți Evreii, ceea ce face din ei un popor, și le imprimă caracterul lor specific cultural, — este *religiunea* lor.

Dar această religiune se deosebește de cele contemporane prin *structura* ei, cum se deosebesc între ele formațiunile geologice din epocile geologice îndepărtate; — ea apare în mijlocul lumii moderne ca o stîncă de formațiune primitivă ce răzbate pînă la suprafață.

În judecata asupra judaismului, în primul rînd, trebuie să ținem seamă tocmai de caracterul acesta *arhaic*, primitiv al religiunii lor care, ca toate religiunile primitive, *teocratice*, nu numai că servește de normă în sfera pur etică, dar se atîță la baza întregii lor vieți *sociale* și *politice*, formînd din Evrei nu numai o comunitate religioasă, ci și un organism social și politic, cu cea mai strictă reglementare a tuturor drepturilor și a îndatoririlor membrilor.

Aceasta, cum am spus, nu este ceva specific judaismului, ci e caracterul general al tuturor religiunilor dintr'o anumită fază istorică, dintr'o anumită *formațiune* a stratificării sociale.

Cețiți ce spune, de pildă, Fustel de Coulanges despre Romanii și Grecii antici:

„Atunci religiunea se amesteca în toate actele vieții în „timp de războiu, ca și în timp de pace. Ea era față pretutindeni, ea cuprîndea pe întreg omul. Sufletul, corpul, viața privată, viața socială, prinzurile, sărbătorile, adunările populare, războaiele, toate erau în mîinile religiunii statului. Ea diriguia toate „actele omului, dispunea de toate momentele vieții sale, fixa „toate depînderile sale. Ea circumscria toată firea omului cu atîta „autoritate absolută, încît nu mai rămînea în afară de ea nimic...“¹⁾

Ritualismul extrem al Evreilor, care procură atîta material anecdoticilor noastre, are o analogie desăvîrsită cu ritualismul Romanilor și Grecilor antici: atunci se reglementa mîncarea, îmbrăcămîntea, ustenzilele de bucătărie, pozele și formulele sacramentale, zilele faste și nefaste, animalale curate și necurate pentru sacrificii, semnele favorabile și nefavorabile pentru orice act al vieții, precum și gesturile și cuvintele ce pot preveni nenorocirile, — o reglementare atît de amănunțită și a tot cuprinzătoare, încît oamenii de astăzi cu greu își pot închipui cum putea trăi lumea în aceste chîngi.²⁾

Cețiți, de pildă, la Fustel de Coulanges descrierea felului de a fi al Romanului de alta-dată:

„El iese din casă și nu poate aproape face un pas fără a „întîlni un obiect sacru; sau o capelă, sau un loc lovit odată de

1) *Fustel de Coulanges*, — „La cité antique“, p. 193 (ed. 14-a, 1893).

2) *ibid.*, p. 125, urm.

„fulger, sau un mormint; cînd trebuie să se oprească și să spună o rugăciune, cînd să întoarcă ochii și să-și acopere fața spre a se feri de vederea unui lucru funest... El nu iese niciodată fără să se uite dacă nu trece vre-o pasere rău vestitoare. Sint cuvinte pe cari el nu îndrăznește să le pronunțe toată viața... El iese pășind totdeauna peste prag cu piciorul drept. El nu-și taie părul decît în timpul lunei pline. El poartă amulete. Spre pază de foc, el acopere părății casei sale cu inscripțiuni magice. El cunoaște formule, cari păzesc de boală, și altele cari o vindică; însă ele trebuiesc repetate de 27 ori, stupînd fiecare dată într'un fel anumit...

„Acest Roman, pe care îl prezentăm aici nu este un om din popor, un om slab la minte, pe care mizeria și ignoranța îl rețin în superstiție. Vorbim despre un patrician, un om nobil, puternic și bogat...”¹⁾

Vedeți, că în această descriere strămoșul nostru din vechia Roma apare, în această privință, cu toate caracterele unui autentic „jidan”, și încă „habotnic”!

Exclusivismul feroce, religios și național, al Evreilor, care n'are de egal astăzi decît exclusivismul deopotrivă de feroce al antisemiților, își are rădăcina în același caracter arhaic al religiei lor, și analogie deplină, și în această privință, cu lumea antică.

Puteți vedea, tot în Fustel de Coulanges, că Atenianul și Romanul consideră ori-ce atingere a străinului de altarul lor ca o profanare, și omul ca atare nu poate avea *nici un drept* în societatea lor, nici în persoana lui, nici în averea lui, decît ca *colășean*, ca membru al statului, care e în același timp și o *comunitate religioasă*. Nu degeaba la Romani același cuvînt «hostis» desemna și pe străin și pe dușman: «adversus hostem aeterna auctoritas esto.»! Cele XII table n'ar putea nimic reproșa Talmudului, în ce privește tratamentul străinilor...

Ani supus celui mai sever examen expunerea mea; pentru caracteristica tipului cultural al Evreilor, m'am folosit numai de material adunat de oameni ce nu pot fi bătuiți de antisemitism, cum este, în prietul rînd, B. Lazare.

Totuși concluziunea, la care trebuie să ajung, este că însuși caracterul arhaic al religiei mozaice, firesc pentru antichitate, dar atît de nepotrivit cu mentalitatea noastră, duce fatal la un conflict cu cultura modernă.

Ni se va spune, că în vremea noastră gîndirea omului civilizat se emancipează de influențe religioase. Sint multe distincțiuni de făcut aici. Dar fie!

Însă pentru Evrei religiea este singura lor legătură *națională*. Numai ea îi incheagă într'un popor, alcătuint din elementele cele mai disparate, — ca origine și limbă cum sint Evreii din

1) *ibid.*, p. 254—256, *passim*.

Alger, Spania, Polonia, Caucazia, Crimeea sau Abissinia,—o singură comunitate religioasă și națională.

Aici e tot tragismul situațiunii Evreilor. Astăzi religia, gradul de ortodoxie, sau tăria credinții e indiferentă pentru legătura națională la toate popoarele moderne, pe cînd Evreul încetează de a fi Evreu nu numai, cînd de pildă trece la creștinism,—lepădîndu-se de religie el pierde fatal și naționalitatea,—dar de fapt o pierde și cînd își însușește mentalitatea modernă, cînd își asimilează cultura europeană, necompatibile cu însuși fondul arhaic al mozaismului, cum ar fi fost ele necompatibile și cu religiunea Eladei antice: Socrate a fost silit să-și bea cupa de cucută, ca răzvrătitor împotriva statului și a zeilor, ca «trădător național», cum s'ar zice astăzi... Un Evreu cu mentalitatea modernă ar putea să-și păstreze legătura națională, doar numai mascîndu-și «trădarea», prin observarea minuțioasă și ipocrită a ritualului (ce nu poate să nu'l revolteze, în conștiință, și nici că se poate eterniza). Departe de a fi adevărat adagiul antisemiților ca «jidanu-i tot jidan», un Evreu nu rămîne Evreu decît o vreme nu iese din zidurile înăbușitoare ale Talmudului.

Mai mult. Prin orice creațiune artistică, științifică, filosofică, el iese fatal din cadrul judaismului, și nu numai fiindcă un Evreu nu le poate produce decît în forme naționale străine, dar fiindcă, însușindu-și gîndirea modernă, la fiecare pas trebuie să dea o nouă lovitură în concepția judaică a lumii și a vieții.

Acest popor, atît de bine înzestrat de natură, a dat omînrîii (ne-a dat *novă!*) pe Crist cu apostolii lui, pe Spinoza, pe Rubinstein, pe Heine și pe Börne, pe F. Lassalle și pe K. Marx, etc. etc,—dar, în acelaș timp, i-a pierdut ca națiune: dacă ei fac parte din istoria universală, ei nu mai au nici-un rol în istoria judaismului...

De aici o situațiune, în adevăr, tragică: intrucît am văzut, că puterea de creațiune, forța progresivă, colaborarea la civilizațiunea universală, prin desvoltarea însușirilor naționale după geniul propriu național,—este, se poate spune, singura justificare a tipurilor culturale distincte,—judaismul, Evreii ca națiune, nu pot înfățișa această justificare.

În economia forțelor active ale civilizațiunii omenești, Evreii nu pot astfel juca un rol decît intrucît se desprind din trunchiul lor național, intrucît se alipesc la o altă formațiune națională, intrucît prin aceasta se disolvă ca națiune...

Dar aceasta nu înseamnă alt-ceva, oricît de crudă ar părea această concluziune, decît că pentru Evrei, ca popor, progresul, civilizațiunea duce fatal la disoluțiune, la disparițiune, ca tip cultural distinct.

Această împrejurare ne poate explica, pentruce instinctul de conservare silește judaismul să țină cu atîta tenacitate la baza lui arhaică, să se opună la orice încercare de inovațiune, să ducă la paroxisml fanatismul conservator și exclusivismul național și religios.—eternizînd astfel această tragedie, și așa peste măsură de lungă...

În situația aceasta calitățile sau defectele Evreilor sînt indiferente.

Căci pe lângă defectele ce li se impută, pe drept și pe nedrept (am văzut că în mare parte le recunoaște și B. Lazare), Evreii au și calități netăgăduite: sobrietate, curăția vieții de familie, o energie tenace și spirit întreprinzător; și dacă prin încrucișarea iniuriilor istorice, despre care ne vorbește B. Lazare, pe ei li caracterizează, pe de o parte, goana nesățioasă după ban, un materialism brutal, acesta se combină curios cu cel mai sublimizat misticism (în aceasta ei se aseamănă cu Anglo-Saxonii, cari, poate, din această cauză nu cunosc antisemitismul): cine nu cunoaște în târgușoarele din Moldova tipul de tal-mudist-învățat, care în mijlocul celei mai aprige lupte pentru existență, cu totul indiferent pentru ea, stă afundat în studiul „legii“, sărac și adesea flămînd, considerat ca „țicnit“ chiar de coreligionarii săi, străin de lumea din afară și de mizeriile ei? Și dacă atîta timp cît rămîne în cercul judaismului această forță e sterilă, și duce numai la îngroșarea zidurilor ce-l despart de lumea modernă, — odată ce se rupe acest cerc, ea poate da omenirii, în forme naționale străine, pe marii cugetători idealiști și moralști, pe poeți și revoluționari. Însă, în același timp, mulțumită celeilalte însușiri, tot Evreii ne dau și pe regii Bursei, pe cei mai aprigi slujitori ai „mamonei“ (Și antisemitul reacționar și antisemitul demagog, ca și birjarii din anecdotă, poate fiecare da în „jidovul celuiialalt“...)

Și mai străine de chestie sînt defectele sau calitățile Evreilor, ca popor, pentru problema evreiască, cum se pune ea în România.

Această problemă are la noi mai multe fețe.

Le vom elucidă pe rînd.

În cartea d-lui *Verax* (sub acest pseudonim se ascunde un publicist și învățat, căruia îi datorim una din cele mai însemnate lucrări asupra chestiunii țărănești în literatura noastră), veți găsi următorul tablou, după datele recensămintelor oficiale, relativ la creșterea elementului evreesc în Moldova¹⁾:

Anii	Numărul Evreilor	SPOR	
		Suflete	%
1803	11,732	—	—
1820	18,912	7,180	61
1831	36,956	18,044	95,4
1838	79,164	42,208	114,3
1859	118,922	39,758	50,2
1899	195,877	76,965	65
Totalul sporului în 96 ani		184,155	1570

1) *Verax*, — „La Roumanie et les Juifs“, p. 42

Dar această tabelă nu dă încă o idee exactă asupra creșterii populațiunii evrești.

În adevăr, în 1899 se constată în Muntenia încă 68.852 de Evrei, dar pe la 1803 numărul Evreilor în Muntenia era nul (după recensământul făcut de Austriaci în veacul al XVIII, în toată Oltenia erau numai 2 Evrei; chiar în 1820 în București se constată abia 127 Evrei capi de familie¹⁾ și aproape toți Evreii din Muntenia, prin urmare, au venit acolo din Moldova.

Socotind, deci, că pe la 1803 în Muntenia nu puteau fi mai mult de vreo 300 Evrei, nu exagerăm de loc,—atunci pentru toată România ajungem la următorul rezultat:

În 96 ani numărul Evreilor în România a crescut de la 12.000 la 265.000 de suflete²⁾—adică *mai binec de 22 ori!*

Dacă și restul populațiunii ar fi crescut în aceeași măsură, în 1899 ar fi trebuit să avem în Moldova 13½ milioane de locuitori, în loc de 1.600.000 (fără Evrei), iar în toată țara 46 milioane, în loc de 5.400.000 (fără Evrei)!...

Aceasta aruncă adevărata lumină asupra progresiunii în care a crescut populațiunea evreiască la noi:

Puteți lua orice coeficient de *înmulțire naturală*, și, totuși, de la 12.000 (cari și aceștia erau pe atunci în mare parte sosiți de curind, pe la sfârșitul veacului XVIII³⁾) nu se putea ajunge în 96 de ani decît maximum pînă la 50—60 mii!

Verax relevază, că epocile de creștere fantastică a Evreilor între anii 1820—1831 și 1831—1838 (cînd în primii 11 ani populația evreiască aproape se dublează, iar în ceilalți șapte ani mai mult decît se dublează!), corespund epocilor de persecuțiune mai aprigă a Evreilor din Rusia. Sub presiunea acestor prigoniri, Evreii veneau în valuri la noi sau direct din Rusia, sau năvălind în Galiția,—care servea ca un fel de „trop plein” pentru România,—împingea prisosul de acolo în țara noastră.

Să vă gîdiți la un lucru, chiar indiferent de faptul că Evreii venind la noi formează aici un *singur strat social*,—dar avînd la granițele noastre un rezervor de peste cinci milioane de Evrei, sub regimul aspru al Rușilor, care e firesc să se reverse în direcția rezistenței celei mai mici, dacă Românii nu ar fi luat la timp oarecare măsuri de stavilire, țara ușor ar fi putut fi invadată de un milion, și chiar două, de elemente străine.

E nevoie de „antisemitism”, de ură de rasă, pentru a explica în aceste condițiuni toate măsurile ce se iau pentru a împiedica imigrarea Evreilor?

1) Verax, op. cit., p. 46.

2) Foarte mulți scriitori au susținut că acest număr pentru 1899 este inferior realității, dar—spre a nu fi bănușiți de vreo exagerare—ne ținem de cifrele oficiale.

3) Verax,—Op. cit., p. 2 urm.; cf. și Radu Rosetti,—„Pămîntul” etc., p. 380 urm.

Putem noi, în situațiunea noastră materială și culturală, să ne permitem luxul de a plăti „oalele sparte“ de autocrația rusească? Cine ar fi în drept să ne impună acest sacrificiu? Și un popor întârziat în dezvoltarea lui economică, care astfel natural prezintă prea puțină forță de rezistență, poate înceta această politică, întrucît ea tinde la stavilirea imigrațiunii, înainte de a fi încetat cauzele cari împing masele Evreilor din Rusia, direct sau indirect, peste granițele noastre? Puteți pune această întrebare celui mai umanitar și democrat om politic din Apus.

Și să nu uitați, că chiar Statele-Unite, cu toată nemărginita putere de asimilare a rasei anglo-saxone, cu toată grandioasa dezvoltare economică, cu toată imensa întindere a tereurilor libere, încă au fost silite să reglementeze imigrațiunea, și să ia anumite măsuri spre a stavili intrarea în țară a unor elemente nedorite.

Vedeți, chiar numai *masa și progresiunea*, reperițiunea imigrațiunii evreiești, în împrejurările concrete ale României, încă justifică îndea ajuns îngrijirea oamenilor noștri de stat, — în afară de orice *sentimente antisemite*. Căci presupunind, că am fi fost expuși la imigrațiunea, în aceeași masă și progresiune, a altor elemente etnice decît Evreii, credeți că politica rominească, în această privință, ar fi fost alta?

Cît de puțin oamenii noștri politici de frunte, fără deosebire de partide, au fost acizmați de antisemitism propriu zis, puteți vedea din desbaterile „Constituantei“ din 1866, cu ocaziunea discuțiunii art. 7.

Nu mai vorbesc că, pe atunci, Manolache Costachi Epureanu, fostul prim ministru, nu s'a silit să arunce antisemiților epitetul de „barbari“, dar omul cel mai influent al guvernului de pe vremuri, Ioan Brătianu, a pus chestiunea cu o limpezime, care nu lăsa nimic de dorit:

„Aceasta nu este o chestiune religioasă, spune el, este o chestiune socială, și greșeala unora este că au pus-o pe țărîmul religios, și *crîma* altora este că au profitat de aceasta ca să aducă acele *agitațiuni*, al căror rezultat ar fi de a ne aliena simpatiile și sollicitudinea ce națiunea romîna și-a atras din partea întregii Europe, pentru toleranța ce totdeauna a domnit în această țară“...

Celor ce invoacă împotriva Evreilor caracterele lor de rasă, Brătianu le răspunde, că nu despre acestea este vorba, — „și numărul lor cel mare, pentru că fiecare își zice că naționalitatea noastră este amenințată“, — și dacă națiunea, astfel, trebuie să ia măsuri de apărare, ea este „nu intolerantă, ci prevăzătoare; intoleranță au voit să o facă aceia cari au cautat să profite de această îngrijirea națiunii și să o explosteze pentru a servi, nu țării, ci *patimile și mișeliile lor*. Dacă guvernelo trecute erau cu oarecare prevedere, cu oarecare chibzuială, cu mai multă inteligență, nu am fi astăzi unde ne aflăm, și nu am da Europei acest trist

„exemplu, cu care străinii inamici ai țării se vor servi ca să ne arate ca un popor intolerant, barbar“.

Un om care vorbește astfel, care califică de *mişelie* agitațiunile antisemiților. — poate fi învinuit de antisemitism el însuși?

Brătianu arată și cauzele adevărate ale imigrațiunii Evreilor: prigonirile din Rusia, — „în adevăr fanatică“, — „dacă dar mai cu seamă de cîțiva ani, de cînd s'au îndoit persecuțiunile din Rusia, guvernul ar fi îngrijit a nu primi în țeară valurile de proletari Evrei ce veniau din Rusia, Moldova nu s'ar afla în starea în care se află“. Bine înțeles, aici cuvîntul „proletar“ nu este întrebuițat în sensul marxist, cum rezultă chiar din pasajul următor, din care se vede că acest bărbat de stat își dădea seama și de complicarea chestiunii, *din punctul de vedere al dezvoltării claselor mijlocii*: „Cînd vom pune barieră, — spune el. — proletariatului străin, atunci, fiți siguri, se va forma acea clasă de mijloc, *clasa tiers état*, clasa muncitoare, atunci vom fi tari, și cînd vom fi tari, atunci fiți siguri, că vom fi toleranți ca toate națiunile“...¹⁾

Problema în adevăr se complică încă prin faptul că Evreii, venind într'un moment critic al dezvoltării noastre economice, politice și culturale, într'un moment de tranziție, de transformare din temelie a întregului nostru edificiu social, au format aici, în regiuni întinse, tot stratul *claselor mijlocii*, împiedicînd astfel dezvoltarea normală a țării.

Luafți, de pildă, numai problema culturală.

Unul din factorii cei mai puternici ai dezvoltării culturale e desigur literatura națională: ea organizează forțele creatoare ale spiritului național, în conformitate cu geniul propriu al unui popor, și astfel pe de o parte îi face pe acest popor să contribuie și el la progresul omenirii, iar pe de altă parte, îi face accesibile bunurile civilizațiunii universale.

Civilizațiunea, cum am spus la început, *nu există* pentru un popor intrucît ea nu i se infățișează în forme asimilabile pentru el, în formele lui naționale: altfel ea ar fi ca o bibliotecă cu cărți foarte frumoase, dar dela care s'a pierdut cheia...

Astfel, numai literatura națională introduce un popor în familia popoarelor civilizate și îi asigură putința de a contribui și el, în formele genului său propriu, la mersul spre progres al lumii întregi.

Dar literatura națională nu se poate naște și dezvolta fără o *clasă mijlocie națională*, puternică și bogată.

„Elita socială“, din virful piramidei, e prea puțin numeroasă, îi sînt prea ușor accesibile creațiunile literare străine, o atrag prea puțin începuturile unei literaturi naționale, totdeauna slabe și imitative, — dar fără un „început“ nu poate fi nici o desvol-

1) „Deslușirile Adunării Constituante“ publicate de A. Pencoviți, — Ședința din 21 Iunie 1866, p. 107—109, *passim*.

tare. E ridicul să facem încredințări. Constatăm o situațiune, fi-rească în asemenea împrejurări.

Pe de altă parte poporul de jos e încă prea sărac, prea întunecat, prea înglodat în nevoi și în lupta zilnică grea, pentru a avea gustul de literatură, și pentru a avea răgazul, puțința de a da un loc însemnat preocupărilor de ordin literar, și în genere culturii.

Numai o clasă mijlocie poate avea destul răgaz și mijloacele necesare pentru a forma un cîmp destul de larg pentru răspin-direa literaturii, și în același timp, atât din cauza situațiunii ei mate-riale, cât și a contactului, fatal, restrins cu cultura străină, pen-tru ea nu poate fi accesibilă producțiunea literară străină, care de altfel nici nu ar putea să o satisfacă nici prin *turnura* spiri-tului, cu mult mai îndepărtat pentru clasa ce nu a rupt încă „firul ombilical” ce o leagă cu straturile de jos, din cari abia a ieșit.

Gîndiți-vă chiar numai la chestia „debușeului” literar.

Desvoltarea literară presupune nașterea unei clase de oa-meni care, urmînd unei trebuinți sufletești interne, își poate con-sacra tot timpul, dacă nu exclusiv cel puțin de predilecție, muncii literare și științifice. Această muncă, prin firea ei, cere atîta sfortare intelectuală, atîta încordare nervoasă, încît, — dacă cei ce i se consacră nu găsesc chiar prin munca această însăși, alt de necesară neamului, și chiar culturii universale, mijloacele ne-cesare pentru existență, oricît de modeste, — se crează o situați-une intolerabilă moralmente care le sleștește forțele creatoare, și desvoltarea literară e astfel încătușată.

Nu e nevoie să citez nume, cări sînt în gura tuturor, spre a ilustra tragismul adînc al acestei situațiuni...

Dar țăranul, cu gologanul lui scos cu atîta trudă din pămînt, nu poate forma un debușeu literar... Dar nici aristocra-tul rafinat crescut sub înțurirea, directă sau indirectă, a saloa-nelor pariziene... Faceți statistica cărților „cerute” în „piața” noastră literară...

În zilele noastre numai o clasă mijlocie *națională* poate forma, astfel, condițiunile necesare prealabile ale desvoltării lite-rare, și în consecință ale culturii întregi a unui popor.

Dar cînd o populațiune străină, ce nu vorbește limba po-porului, ce nu are nevoie de creațiunile lui literare, formează în sinul lui *clasa mijlocie*, prin aceasta se pune în calea desvoltării acestui popor o barieră aproape peste putință de invins.

Aceasta însă este situațiunea Evreilor la noi.

Și băgați de seamă, un Evreu în Rusia, Germania sau Franța, cînd, însușindu-și cultura europeană, iese din sfera juda-ismului, intră acolo în cadrele culturii naționale a acestor țări, pe cînd la noi în cazul acesta el este cîștigat doar culturii ger-mane care, pe lângă că e mai superioară, dar e și mai accesi-bilă pentru el prin limbă, prin legături de origine, prin tot com-

plexul de raporturi economice și comerciale...¹⁾ Adăogați la aceasta că, mulțumită acestui fapt, Evreul e în Ungaria agent de maghiarizare (aproape toți „Maghiarii“ statisticele ungurești în părțile locuite de Romini sînt Evrei), în Bucovina agent de germanizare, în Basarabia de rusificare... Dacă acolo conflictul acesta cu dezvoltarea culturală (ce de altfel nu este de natură de a simplifica situațiunea la noi) este mai vădit, dar și la noi, în România, simplul fapt al existenței unei clase mijlocii străine duce în aceste condițiuni la același rezultat, în fond, adică la încetușarea dezvoltării culturale, deși în alte forme.

Și iarăși întreb, constatarea acestui fapt are oare ceva comun cu antisemitismul, cu ura de rasă? Dacă, în locul Evreilor, clasa noastră mijlocie s'ar forma din alte populațiuni străine, din Ruși, Germani sau Anglo-saxoni,—situațiunea noastră, din punctul de vedere al unei normale dezvoltări culturale, ar fi schimbată?

Adăogați considerațiile de ordine politică, economică, socială.

În vremurile noastre clasa socială, care reprezintă activitatea industrială și comercială, care are puterea economică, ajunge fatal, într'o formă sau alta, și la preponderența politică: rolul acesta pretutindeni mai curînd sau mai tîrziu îl are clasa mijlocie. Și dacă această clasă e de origine străină,—străină prin limbă, prin cultură, prin legăturile sale, prin tot felul ei de a fi? Poate un popor, oricît de tolerant ar fi el, să se resemneze la deplasarea centrului de gravitate politică în folosul elementelor străine, să încredințeze astfel destinele sale unei clase străine?

Din punctul de vedere economic, Evreii, ca reprezentanți ai „capitalismului“, apar, în realitate, ca agenți ai celui capital „vagabond“, capital comercial și capital de bancă care, cum am văzut în capitolul precedent, după afirmarea lui K. Kautsky, nu are rolul progresiv, creator, „revoluționar“ al capitalului industrial,—el se mărginește la capitalizarea veniturilor, fără să dezvolte forțele producțiunii și fără să le organizeze. Dacă la noi, în industrie, acest capital crează numai un aparat pentru stocarea, pe baza monopolului, a foloaselor protecțiunii și a altor „încurajări și avantaje“, cum am arătat,—față de agricultură și, mai ales, față de țărănime, el apare numai în calitate de *capital de camătă*, care nu lasă în urma lui decît ruina. Și *sistemul de arendășie* ce s'a dezvoltat la noi atîta nu este decît o formă deghizată a *cămătăriei*, care stoarce toată vîlga din pămînt și din țaran.

Fiindcă astăzi în numele „socialismului“ ni se cere „să sprijinim“ acest capital, ca o forță de progres, sînt silit să arăt,

¹⁾ K. Marx în scrierea citată mai sus spune că Evreul apare în Orient ca un agent al germanismului: cf. „*Revolution und Kontre-Revolution*“, p. 58—59.

că nu eu, nici măcar K. Kautsky, am inventat acest rol de constructiv și *reacționar* al capitalului de camătă. În asemenea afirmări se manifestează nu numai necunoștința desăvirșită a principiilor elementare ale economiei politice, dar și a literaturii socialiste, și chiar a operei însăși a lui K. Marx, în numele căruia ni se aruncă acest apel!

Vă rog să-mi iertați aici încă o citație lungă, dar indispensabilă.

În adevăr, iată ce oțim în vol. III al „Capitalului” :

„Capitalul de camătă, ca forma caracteristică a capitalului „aducător de dobinzi, corespunde preponderenței micii producțiuni, gospodăriei mici țărănești și a micilor meserii. Acolo unde „lucrătorului, ca într-o producțiune capitalistă *desvoltată*, i se pun „în față condițiunile muncii și produsul muncii, în forma de capital, el, ca producător, nu are nevoie să împrumute bani... Acolo însă unde lucrătorul apare, dimpotrivă, ca proprietar, real sau „nominal, al mijloacelor de muncă și al produsului, el în calitate „de producător intră în certe raporturi față de capitalul împrumutătorului de bani, care i se înfațșează în calitate de capital de camătă...

„În forma de procente, cămătarul poate înghiți tot prisosul „ce întrece mijloacele cele mai necesare de existență ale producătorului (adică, ceea-ce mai tirziu apare ca profit și renta pământului), și deci e absurd de a compara înălțimea *acestui* procent, —care afară de partea dărilor către stat, își însușește toată plus-valoarea,— cu înălțimea procentului modern, care formează numai o parte a acestei plus valori... Capitalul de camătă, „în această formă, cînd el își însușește de fapt întreg prisosul „muncii (Mehrarbeit) producătorului, fără să *schimbe felul de producțiune...* acest capital cămătăresc aduce această producție „într-o stare mizerabilă (verelendet), *slăbește forțele productive în loc să le desvolte*, și în același timp *eternizează cea stare de plins* în care productivitatea socială a muncii nu se desvoltă pe seama muncii, ca în producțiunea capitalistă...

„Cămătăria sapă producțiunea țaranului și a meseriașului, „și o ruinează, fără.. să producă transformarea felului de producțiune, ca în organizarea capitalistă desvoltată ..

„Cămătăria numai *centralizează mijloacele bănești*, acolo „unde mijloacele de producțiune sînt împrăștiate. Cămătăria nu „schimbă felul de producțiune, ci numai, *ca un parazit*, se alipește de ea și o face *mizerabilă*. Ea o sugă, o enervează, și „silește producțiunea a se săvirși în condițiuni tot mai ticăloase. De aici ura poporului împotriva cămătarului...

„În formele «asiatice» (primitive) cămătăria poate să (înămultă vreme, fără să producă nimic, afară de decadența economică și corupțiunea politică...

„Capitalul cămătăresc posedă *felul de exploatațiune a capitalului* fără să aibă felul său de producțiune...

„E de ajuns să-i piară țaranului un cal, și el nu mai are

„mijloacele necesare pentru a-și continua producțiunea. El cade în mîna cămătarului și, odată căzut, nu se va mai emancipa niciodată.

„Cămătăria face imposibilă o reproducere normală (a capitalului productiv)“... 1)

Ajunge, cred!

Ce aberațiune, în asemenea împrejurări, să ni se vorbească despre „puterea creatoare, progresivă, revoluționară“ a acestui capital și a clasei ce-l reprezintă!... 2).

Ni se va spune: dar cămătarul sau arendașul cămătăresc român ori străin, nu e tot una?

Dacă ar fi vorba despre cazuri individuale și *isolate*, obiecțiunea ar putea avea oarecare înțeles.

Dar aici noi discutăm cazul unei clase străine întregi de agenți iscutiți ai „capitalului vagabond“, cu anume legături și mijloace, ce se erijează ca o clasă mijlocie în sîmul unui popor înapoiat economicște, și într'un moment critic al dezvoltării sale culturale, sociale, economice și politice.

Și iată care este dozebirea:

„Acumularea primitivă“, aborigenă, este prin firea ei un *proces foarte lent*,—prin urmare: efectul ei nu e atît de năprasnic pentru gospodăria națională și lupta atunci împotriva cămătăriei, în diferitele ei forme, e mai ușoară, ea poate fi canalizată, cel puțin, dacă nu suprimată, înainte de ruina desăvirșită a producțiunii țărănești, etc.

Dovada deosebiri în reapegiunea procesului, în acest caz, o puteți avea chiar în întinderea vertiginoasă la noi a arendașilor străine, față de cele românești: numai în cîțiva ani arendașii străini au ajuns să stăpînească o întindere mai mare a pămîntului ca Romîni (și mai ales, latifundiile),—și numai ei au reușit să formeze „trusturi“ fantastice.

În al doilea rînd, acumularea primitivă aborigenă poate da și oare-cari compensațiuni:

Cu acest preț scump se formează, cel puțin, o clasă mijlocie națională, cu toate consecințele culturale, politice și sociale ale acestui fapt; capitalul acumulat rămîne în țară și nu servește pentru a cumpăra „baronii“ și latifundii în Austria (sau pentru „fundațiuni“ la Atena); copiii cămătarului sau ai arendașului îmbogățit, ajungînd din cauza aceasta la o cultură superioară națională, pot, cel puțin în parte, răsplăti originea aceasta

1) K. Marx.—„Kapital“, vol. III, 2, p. 133—136 și 137—139, *passim*. Iar în genere în privința întîririi capitalului „vagabond“ asupra producțiunii țărilor agricole înapoiate, vezi cap. 37 și 45, din acest volum.

2) Dacă rolul economic al Evreilor se datorește, astfel, funcțiunii sociale ce o îndeplinesc, ca reprezentanți ai capitalului cămătăresc, și nu caracterelor de rasă,—pentru populațiunea ce suferă pe urma acestui rol, vădit, aceasta e eu desăvirșire indiferent. Asupra rolului economic al Evreilor în țările înapoiate, cf. și Fr. Engels, prefața la ediția din 1892 a cărții sale: „Lage der Arbeitenden Klassen“.

ea literați, ca oameni de știință, ca buni administratori, generali, oameni de stat, etc.

Pe cînd agenții „capitalului vagabond” din clasa străină pompenză, într’o formă sau alta, prin această acumulare cu *tempul forțat*, „plus-valoarea” muncii naționale, toate veniturile capitalizate, peste graniță, și în orice caz, din partea acumulată ce rămîne în țară rezultă numai întărirea acestui element străin, cu toate consecințele acestui fapt.

În sfîrșit, considerațiunea de ordine socială.

Cînd în sinul unui popor clasa mijlocie e formată dintr’o populațiune străină, prin aceasta se sdruncină tot echilibrul elementelor sociale.

În zilele noastre, într’o constituire socială normală, de la baza societății până la virfurile ei trecerea se face prin o gradăție nesimțită, prin nuanțări ușoare în situația materială și socială a diferitelor elemente.

În aceste condiții, clasa mijlocie poate servi de rezervor din care se ridică elementele cele mai bine înzestrate de natură, ca fruntași și conducători ai țării în diferitele ramuri de activitate; apoi această clasă apare, pe de o parte, ca un receptacol firesc al elementelor slăbite, dintr’o cauză sau alta, din stratul superior al societății, asigurîndu-le posibilitatea unei alte vieți, mai modeste dar independente, — iar pe de altă parte ea pompează din stratul de jos toate elementele mai viguroase, dîndu-le putința, în mod normal, a unei ascensiuni ulterioare: un negustor, eșit el singur de la țară, aduce de acolo, cînd îi permit mijloacele, depîndă pe un nepot, băiat de talent etc., — din ei se pot recruta meseriașii și alți profesioniști, etc.

Pe lingă aceasta, clasa mijlocie servește, indirect, ca un conduct de cultură pentru clasele inferioare: ideile și, în genere, discuțiunile ce agită culmile societății pot pătrunde prin canalul acesta până la straturile cele mai de jos ale poporului, cînd clasa mijlocie, care vine cu el în contact în nesfîrșita varietate de afaceri, vorbește același limbă cu el. De asemenea și curențele ce se nasc în adîncurile vieții naționale, pot mai ușor răsbate până la straturile de sus.

Într’un cuvînt, e o încrucișare continuă de înfrîuriri de sus în jos, și de jos în sus, o vecinică transfuziune între diferite straturi sociale, un fel de continuă endosmosă socială.

Pe cînd o clasă mijlocie din elemente naționale străine formează o pături impermeabilă, care rupe în două organismul național: elementele slăbite ale straturilor de sus se declasează, nu pot forma decît, cel mult, o clasă de profesionali ai „politicii”; recrutarea normală a sferelor mai înalte e împiedicată; elementele mai viguroase de jos nu mai pot răsbate, decît prin selecțiunea la întimplare și artificială, prin școală, cu toate riscurile declasării, etc.

În sfîrșit, clasele superioare se trezesc atît de departe de masa poporului, încît și Negrii din Africa le sînt mai cunoscuți, — de

jos nu mai vine nicio răsufare până la ele (caracteristic este faptul, că izbucnirea răscoalelor din astă-primăvară a surprins atât de mult majoritatea societății noastre).

Și n'am enunțat încă toate fețele problemei ce se pune înaintea noastră prin faptul, că în veacul trecut au imigrat în România în masă Evreii din Rusia și Galiția, și ast-fel împiedică formarea unei clase mijlocii românești! N'am atins, depildă, rolul orașelor în viața națională și efectele înstrăinării lor; procesul dureros de *stingere* directă a populațiunii românești din orașe (mortalitatea covârșind numărul nașterilor) etc. Dar spațiul îmi lipsește, și socot că am elucidat în deajuns natura acestei probleme.

Dacă o populațiune străină egală la număr cu a Evreilor, ar fi ocupat cu forța un județ al României, gonind de acolo toată populațiunea băstinașă, și formind ea singură acolo toate clasele sociale.—încă situațiunea noastră ar fi fost cu mult mai puțin penibilă, și mai ușor am fi găsit un *modus vivendi*.

Dar iarăși și iarăși: are problema indicată vreo analogie cu antisemitismul, cu ura de rasă? Și iarăși repet: dacă am avea în fața noastră pe Anglo-saxoni, n'ar fi fost ea, poate, și mai grea, intrucit rasa lor e și mai energică și mai aprigă în luptă, fiindcă în situația noastră însăși calitățile elementului străin, dacă nu sînt indiferente, apar ca noi arme împotriva noastră?

Dacă în locul Evreilor, ar fi format la noi o clasă mijlocie însuși ingerii, dar purtători ai unui tip cultural străin și vorbind numai o limbă străină,—situațiunea noastră, ca posibilitate a unei dezvoltări normale, ar fi fost disperată (Ați văzut, am recunoscut Evreilor toate calitățile, deci nu pot fi bănuț de „ura de rasă“)...

În conflictul dintre Burii din Transvaal și Engleji toată opiniunea publică europeană a fost de partea Burilor.

Dar conflictul între noi și Evrei este de aceeași natură, însă și cu mai multă dreptate din partea noastră.

Nu sîntem o populațiune de 200 mil., în mijlocul cărora un număr egal de străini, formînd toate treptele sociale, să fi descoperit izvoare nouă de bogăție, să fi adus ei un imens capital industrial; sîntem un popor de 12 milioane, pentru care o combinație nenormală a claselor sociale apare ca una din cauzele ce îi împiedică propășirea, dezvoltarea lui culturală și națională normală. Apoi Englejii reprezintău cel puțin în Transvaal o cultură superioară, pe cînd noi sîntem în fața unui popor, care el însuși nu-și poate însuși cultura europeană, decit—cum am văzut—în măsura în care *se disolvă ca națiune*!...

Desigur, situația aceasta se prezintă pentru Evrei ca o mare nenorocire, dar... nenorocirea e și mai mare pentru noi!...

Pentru Evrei țara noastră a servit ca un adăpost, ca un azil, față de urgiile ce ei au suferit în altă parte și fără vina noastră, un loc de scurgere mai comod, în direcția rezistenței celei mai mici,—din împlinire, fiindcă eram în calea lor mai aproape.

Dar noi?...

Noi am *crescut din acest pământ*. Altă dată Daci, apoi romanizați, însfîrșit primind o infuziune de sînge slav, veacuri și veacuri ne-am frămîntat, și ne-am născut, aici, *pe acest pământ*, ca un neam nou dornic de viață, — noi sîntem *Urvolk*, cum spun nemții, un *popor primordiul*, al acestui pământ...

Voi ce-aveți îngropat aici?...

..... Dar noi strămoși și tați,
Noi mame și surori și frați!...

Noi înșine ne simțim ca fi ai acestui pământ :

Pământul negru-i vechiul nostru tată...

..... El ni-e leagăn și mormînt :

Cu sînge cald l'am apărut,

Și cite ape l'au udat

Sînt numai lacrimi ce-am vărsat...

Unde să ne ducem? .

Desigur, și pentru noi și pentru Evrei ar fi fost mai bine, dacă am fi un fel de State-Unite nord-americane la granițele Rusiei și ale Galitiei și am putea privi, fără nicio primejdie pentru noi, mase și mai mari de Evrei.

Dar nu sîntem...

Cînd două popoare ajung la această situație, se naște fatal între ele un *conflict*, de natură nu numai economică, dar și mai ales, culturală și națională, — un *conflict național*.

W. Sombart, în scrierea lui asupra mișcărilor sociale din veacul XIX, arată că în certe condițiuni conflictele naționale sînt tot atît de firești și legitime, ca și conflictele sociale¹⁾.

Și cînd este vorba de interese ireductibile, niciun conflict nu se poate rezolvi decît *prin raportul de putere*.

Niciun eufemism, nicio îndulcire prin vorbe nu schimbă fondul real.

Nicăiri în altă parte în Europa chestiunea evreiască nu se pune în condițiunile noastre. *Acolo* această chestiune e în mare parte *inventată*, e un rezultat al urilor atavistice, dacă nu e o încercare conștientă de a utiliza rezultatele fatale ale devoltării capitaliste în interesul reacționarismului social. E firesc, ca în numele democratismului, al umanitarismului, al dreptății, asemenea porniri să fie acolo combătute cu toată energia.

Dar aici în România, noi am creat acest conflict dureros și fatal, un conflict *adînc și real*, ale cărui victime sîntem și noi și Evreii?

Desigur antisemiții noștri naționali — ca o țară de cultură tină, trăim prin imitațiune, — se acață de acest conflict spre a reedita toate rodomontadele antisemițiilor din Apus, dar cu un sos de barbarie orientală specifică.

Cu arme ruginite, scoase din arsenalul prigonirilor medie-

1) W. Sombart, — „Le socialisme et le mouvement social au XIX-e siècle”, p. 3 și 155.

vaie, cu propaganda de ură, cu pătimașă ațîțare la excese, cu răscolirea în masele populare a instinctelor bestiale, cu injurii triviale și grosolane, cari înjosesc numai pe cel ce le aruncă,—se poate numai compromite o cauză dreaptă,—care *mi* este cauza antisemitismului.

Un conflict național, care are la bază interese ireductibile, poate duce la războaie între state, dar, cum am mai spus și în altă parte, civilizația impune anume norme chiar în *aceste* războaie: nu se tolerează nici gloanțe „dum-dum“, nici otrăvirea apelor, și nici disconsiderarea semnului „crucii roșii“.

Cu atât mai mult nu se pot tolera mijloacele sălbatice și degradatoare de luptă în cazul conflictelor din sinul statului.

O politică fermă și liniștită, o expunere limpede a situațiunii ne poate asigura simpatiile lumii civilizate întregi, fiind dată *situațiunea reală*. Nimine nu poate pretinde ca un popor să nu-și apere condițiunile normale de dezvoltare,—dar să și le apere ca un *popor civilizat!*

A da însă acestui conflict și acțiunii noastre legitime un aer *fals* de prigonirea unei rase, de prigonire religioasă, de antisemitism într'un cuvînt, poate servi numai cauza adversarilor, bucurîndu-se să exploateze divagările cîtorva maniaci, ce nu pot avea nicio trecere dăinuitoare într'o țară care nici în evul mediu nu cunoștea netoleranța religioasă,—și a înfățișa într'o lumină mincinoasă toată problema, grea și fără complicațiuni externe.

Ce interes avem noi de această falsificare a realității? Fiind date *interesele mari*, ce sînt puse în joc pentru a rezolvi această chestiune *în dauna noastră*, tocmai *denaturînd* fondul real al conflictului,—scandalogii antisemiți sînt aliații firești ai acestor interese, fiindcă provoacă punerea la ordinea zilei a întregii chestiuni, prematur, în condițiuni detestabile pentru noi, și înaintea factorilor ce nu sînt chemați să o rezolve în favoarea noastră....

În momentul, cînd și în Rusia, unde situațiunea se deosebește radical de a noastră, Evreii sînt pe cale de a căpăta egalitatea de drepturi civile și politice, în interesul cui ar fi legenda că România rămîne ultimul focar al antisemitismului în Europa?

Accasta vor antisemiții?

Niciun popor, cu atât mai puțin al nostru, nu se poate îngrădi până la infinit, fără pedeapsă, împotriva ideilor moderne, și... nici împotriva acțiunii politice din afară...

A pune deci chestiunea noastră pe terenul antisemitismului, pe al urei de rasă, înseamnă a ne duce la o înfrîngere rușinoasă, și fatală pentru noi.

Și am datori-o, în mare parte, fimei ce ni se crează în lume de agitația antisemită, pe care știu să o exploateze împotriva țării noastre cei interesați, și chiar mulți de bună credință, luînd, dela distanță extravaganțele a doi trei demagogi drept expresiunea sentimentelor și a ideilor poporului român...

Dacă însă lupta noastră e legitimă, acțiunea noastră până azi nu a fost îndestulătoare; măsurile negative de apărare și cele pozitive de întărire a elementului românesc în sferile de activitate până acum stăpînite de Evrei (în cadrul acestui studiu nu poate intra cercetarea eficacității fiecărei măsuri în parte), față de suprapopulația evrească ce astfel s'ar crea în orașele noastre (s'a și început să se manifesteze), trebuie să aibă, ca un corativ necesar, *ajutorul statului* pentru emigrarea acestui prisos de populație evrească.

Acest lucru ni-l impune nu numai simțul de dreptate, dar și interesul nostru. Emigrațiunea Evreilor nu se poate lăsa în voia întâmplării, ci trebuiește regularizată și canalizată conform cu interesele noastre.

Numai atunci, începînd cu elementele cele mai puțin dorite, această emigrațiune în 15—20 ani ar putea produce un efect simțitor, pe de o parte, iar pe de altă parte, America depîdă, în care într'un an debarcă până la un milion de emigranți, numai în acest caz ar putea primi, pe nesimțite, și prisosul nostru.

Dacă peste 20—30 ani ar rămînea 80, chiar 100 mii de Evrei, repartizați mai mult sau mai puțin egal între o populație de 8 milioane (cel puțin, pe atunci), problema n'ar mai avea gravitatea ei de astăzi.

Apoi, orice acțiune are limita ei firească în scopul la care tinde.

Dar antisemiții „nu-i iartă“ unui Evreu originea lui, nici chiar cînd se creștinește, cînd își însușește cultura noastră, cînd nici nu vorbește decît limba noastră!

Față de un literat sau învățat depîdă, ce-și consacră puterile muncii în cîmpul culturii noastre naționale, niciun om civilizată nu va justifica aceste porniri asiatiche.

Un European nici nu va putea înțelege că la noi se poate încă discuta, dacă valoarea unei lucrări științifice trebuie cercetată în sine însăși, sau după originea autorului!

Dimpotrivă, socot că politica sănătoasă trebuie să consacre această activitate ca o achizițiune pentru cultura noastră, prin naturalizare legală.

Căci orice om cu judecată trebuie să-și dea seama, că situația actuală nu se poate eterniza, și mai curînd sau mai tîrziu vom sta în fața rezolvirii ei definitive. Dacă avem înaintea noastră încă două trei decenii, trebuie să ne consacram unei acțiuni stăruitoare, ca până atunci toate elementele problemei să ne fie favorabile. Și nu putem tolera ca o demagogie violentă să ne expună la o soluțiune pripită, înainte de vreme...

Un popor demn și conștient de dreptul său, în acțiunea sa legitimă pentru apărarea intereselor dezvoltării naționale normale, trebuie să aibă tăria de a nu lăsa ca această acțiune să fie compromisă de o agitațiune nesănătoasă, și e deci dator să o stăvilească cu toată energia necesară, chiar dacă ea ar fi iz-

vorită dintr'o orbire sinceră, și nu, cum este adesea, dintr'o vinovată încercare de a specula asupra patimilor întunecate...

Am dat o dimensiune, poate, disproporționată acestei părți a studiului nostru, pentru ca să tragem o linie de demarcație lămurită între noi și antisemiți în această chestiune, asupra căreia n'am avut încă ocaziunea să vorbim pe larg.

Dar de socialdemocrații romini ne desparte aici o distanță cel puțin tot atât de mare, ca și de antisemiți.

În adevăr, care poate fi răspunsul socialdemocratismului nostru față de această problemă ?

Nădăjduesc că am arătat, cu o claritate indestulătoare, atât greutatea problemei cit și însemnătatea ei pentru toată dezvoltarea noastră ulterioară națională și socială.

Dar întrucât problema, ca și toată chestiunea națională, am văzut că nici nu se pune în Apus, pentru socialdemocratismul romin ea nu există.

Pe meseriașii evrei socialdemocratismul e pornit să-i deghizeze în „proletari“, și ast-fel să le atribue rolul revoluționar din Apus, pe care aici ei nu-l pot avea (și iluziunea este întărită prin faptul, că meseriașii Evrei au motive de altă ordine de a îngroșa rindurile unui partid „social-democratic“ în România).

Iar în cămătării, circiumarii și arendașii Evrei, precum și în toți agenții „capitalului vagabond“ socialdemocratismul nostru e prea nșor dispus să vadă o chrizalidă a „capitalismului revoluționar“, și ca atare să-i sprijine,—cu ce drept, din punctul chiar de vedere al doctrinei marxiste, am văzut.

Dar că socialdemocratismul romin aici confundă o situație specială pentru Apus cu esența însăși a concepțiunii socialiste, se poate vedea și din următoarea observație a profescrului W. Sombart,—repet „cel mai bun cunoscător al chestiunii sociale“, după aprecierea d-lui Gherea.

Profesorul din Breslau arată că solidaritatea proletarilor e foarte relativă :

„Un simptom avem în atitudinea Americanilor față de imigrarea din Asia. În cazul acesta chiar acum, *internaționalismul proletarietului se și prăbușește*, pur și simplu ; același lucru s'ar întâmpla și cu proletariatul european în momentul de pildă în care coolii chineji ar năvăli în piață, ca guzganii... În situația aceasta nu poate fi vorba, chiar în rindurile proletarietului, de a respinge principiul însuși al naționalismului“... 1).

Și faptele dovedesc că W. Sombart are dreptate.

Orîdecîteori se prezintă un conflict real de interese naționale, social-democrația europeană rar șovăește.

Ed. Bernstein, în realitate, reznmă multiplele manifestări

1) W. Sombart.—Op. cil., p. 156.

în acest sens (și această parte a cărții sale a rămas *necontrazisă* de K. Kautsky) ale social-democrației germane întregi în chestia națională, când spune:

„Disolvarea națiunilor, ca atari, nu e un vis ce ne-ar putea ispiți și, din fericire, acest eveniment nu este apropiat. Și precum nu e de dorit ca vreuna din marile națiuni civilizate să-și piardă neatîrnarea, deasemenea nu poate să fie indiferent pentru social-democrație, ca Germania, care a luat o parte însemnată în opera civilizatoare a națiunilor, să fie împinsă îndărăt“...¹⁾.

În aplicarea acestui principiu, Ed. Bernstein urmează:

„Nimic nu poate obliga social-democrația să renunțe la apărarea intereselor germane, în momentul de față sau în viitor, când sau pentru că șovinii engleji, franceji sau ruși se formalizează din cauza dispozițiilor luate în acest sens. Când nu este vorba, din partea Germaniei, de o simplă fantazie, sau de niște interese particulare ale unor grupuri speciale, fără importanță pentru binele general—și citeodată chiar dăunătoare—ci dimpotrivă, de *interesele naționale serioase, internaționalismul nu poate fi o rațiune pentru abdicarea servilă în fața pretențiilor străinilor interesați!*“...²⁾.

Din acest punct de vedere, Ed. Bernstein susține chiar, că social-democrația germană trebuie să sprijine politica germană în China, ocupațiunea portului Kia-Ciao, etc!...³⁾.

Fruntașii social-democrației germane de multe ori au formulat idei analoage (ați văzut și declarația lui Vollmar la congresul de astă-vară), din cari unele sint citate de Bernstein.

În sfârșit, conducătorul social-democrației engleze, H. M. Hyudman, ajunge să declare:

„Existența noastră ca oameni liberi atîrnă de *dominațiunea noastră pe mare*. Aceasta nu se poate spune despre nicio altă națiune contemporană. Ca socialiști putem noi să fim dușmani ai înarmărilor, dar trebuie să *recunoaștem faptele!*“...⁴⁾.

Asupra realității nimeni nu e în drept să-și închidă ochii. Altfel, realitatea se răsbună condamnînd la neputință și sterilitate orice acțiune.

Pentru a ajunge la o concluziune definitivă a studiului nostru, ne rămîne să lămurim și fața politică a chestiunii supuse cercetărilor noastre.

(Va urma)

C. Stere.

1) Ed. Bernstein.—„Socialisme théorique“, etc., p. 246.

2) Ibid., p. 248—249.

3) Ibid., p. 250—251.

4) Cital în Ed. Bernstein, op. cit., p. 256.